

Nr 29.

Av herr **Lundstedt**, *angående viss ändring i nationernas förbunds akt.*

Nedanstående framställning är försedd med följande rubriker:

	Sid.
Allmänt om motivet för motionen.....	1
Vissa för »folkrätten» betydelsefulla misstag i uppfattningen av rätten inom en stat	9
Den s. k. rätten mellan staterna, »folkrätten»	23
»Folkrättens» farlighet	29
Allmänt om förbundsaktens rättsliga grundval.....	37
Förbundsaktens fredstryggande betydelse	44
Slutanmärkning.....	60

Allmänt om motivet för motionen.

I få ting förspörjes en sådan enighet som därutinnan, att vår utrikespolitik bör så bedrivas, att största möjlighet finnes för, att Sverige i händelse av ett nytt europeiskt krig skall kunna hålla sig utanför detsamma. Denna enighet är ju också helt naturlig. För varje politisk gruppering, som ytterst låter sig bestämmas av sin uppfattning om det mest gagneliga för hela folket, måste det vara något självfallet, att ingenting kan för landet vara en mera angelägen sak än eftersträvandet av en politik, som icke råkar bort från neutralitetsbanan. Ehuru det kan verka nära nog trivialt, måste likväl i detta sammanhang uppmärksamheten fästas därpå, att ett nytt europeiskt krig, kanske till och med inom de närmaste decennierna, icke ligger utanför de praktiska möjligheternas gränser. Jag behöver i sådant avseende icke påminna om vissa allmänt kända, av åtskilligt att döma kanske olösliga, motsättningar inom den europeiska politiken. Vad som emellertid icke får glömmas är, att begränsningen av ett eventuellt uppblossande krig till ett fåtal makter under vissa mycket antagbara förhållanden kan betraktas såsom mindre sannolikt, än att större delen av hela vår världsdel skall bli indragen i konflikten. Möjligheten för Sverige, att vid ett allmänt europeiskt krig kunna hålla sig utanför detsamma, kan likväl ingalunda betraktas såsom utopisk. Vår erfarenhet från det sista, stora kriget ådagalägger ju detta. Denna erfarenhet kan möjligen begagnas för insläende på en förutseende politik, som ökar möjligheterna för oss att kunna hålla oss utanför en framtida europeisk katastrof. Beaktar man å ena sidan det nu

sagda, och söker man å andra sidan göra sig en om också blott mycket svag bild av den förödelse, som världskriget drog över däri indragna länder och människomiljoner, så torde man finna det ofrånkomligt, att ingenting kan vara av större intresse för hela vårt folk, än att det orubbligt föres en klokt förutseende neutralitetspolitik.

Betingelserna för effektiviteten i våra neutralitetssträvanden äro flera. En närmare undersökning i sådant avseende faller utanför ramen av min framställning. Denna är motiverad därav, att den *möjligheten* givetvis alltid kan vara förhanden, att en än så medvetet inriktad neutralitetspolitik genom förbiseende av vissa sammanhang helt omärkligt kan komma att slå in på spår, som slutligen leda till att neutralitetssträvandena i händelse av ett europeiskt krig icke längre kunna, eller i allt fall blott med ökade svårigheter kunna, genomföras. Ja, enligt min mening har i själva verket så redan skett genom vår avslutning till nationernas förbund på ett sådant sätt, att vi känna oss bundna av sanktionsbestämmelserna (16 och 17 artiklarna) i förbundsakten. Faran härav för vår neutralitet har ofta påpekats. Redan å den första förbunds församlingen påyrkades från Sveriges sida en ändring i 16 art. till minskning i denna fara, ett yrkande som även i förbunds församlingen 1921 antogs. Emellertid har ändringen aldrig »trätt i kraft», enär den nödiga ratificeringen uteblivit. Från svensk sida har faran i fråga ånyo markerats, bland annat i det att professor Undén — såsom ledamot i den i början av förra året tillsatta internationella kommittén för införande av den s. k. Kellogg-paktens idé i förbundsakten — sökt förhindra sådana konsekvenser av denna förbundsaktens »reformerings», att faran av våra »sanktionsplikter» ökades.¹ Nämnas må jämväl, att, när Tyskland vid sitt inträde i förbundet sökte förbehålla sig att för sin del såsom avrustat land varda befriat från »sanktionsplikter», förbundsrådet förklarade, att varje förbehåll i sådant avseende vore oförenligt med medlemskap i förbundet. När jag nu oaktat frågans nyssantydde antecedentia tager upp densamma, så är det, dels därför att jag icke anser ens den av förbunds församlingen 1921 medgivna (dock icke ratificerade) ändringen tillfredsställande, och dels därför att hela saken enligt min mening måste skärskådas ur delvis andra synpunkter än dem, som hittills framkommit, synpunkter ägnade att — om de verkligen allvarligen beaktas — stämma hela förbundet till särskild betänksamhet gentemot sanktionssystemet och vissa andra »folkrättsliga» ting och i allt fall underlätta för de nordiska länderna, därest de så önska, att varda befriade från dessa »sanktionsplikter». Om hållbarheten i dessa synpunkter kommer att erkännas av de svenska statsmakterna, kan — i enlighet med vad jag nyss tillåtit mig understryka — *för vårt land ingen viktigare angelägenhet finnas* än att här snarast möjligt söka bromsa upp och växla in vår ifrågavarande politik på ett

¹ Se även Statens off. uttr. 1930: 12, s. 83 f.

nytt spår. Detta är anledningen till att jag till kammaren för dess övervägande vågat rikta nedanstående framställning, till sitt innehåll och omfång avvikande från vad som gemenligen i motionsväg plägar anföras. Dock vill jag tillägga, att jag näppeligen skulle ha företagit denna handling, om jag icke genom vissa uttalanden då och då på skilda politiska håll i den svenska pressen¹ bibragts den övertygelsen, att redan omedelbart åtminstone någon resonans för densamma skall finnas, och att den småningom skall kunna ytterligare växa.

*

Den felaktiga inriktning av vår politik, som jag nu vill patala, är intimt förbunden med rådande föreställningar angående en internationell rättsordning, en folkrätt. Dessa föreställningar äro ohållbara. Det finns ingen folkrätt i den mening, som man faktiskt föreställer sig med detta begrepp. Den folkrätt, som man tror på, är till väsentlig del en fantasiprodukt, föranledd av vissa falska föreställningar, som i alla länder råda angående den inhemska rätten. Det är väl sant, att man på vissa områden och under särskilda förutsättningar kan säga, att det finns realiteter, som föranleda talet om tillvaron av en folkrätt. Sålunda är det ju påtagligt, att under fredliga och normala förhållanden överenskommelser mellan stater på det ekonomiska området faktiskt uppehållas. Men såsnart en spänning uppstår mellan makterna, i vilken det gäller deras livsintressen, då blir folkrätten till en spindelväv mellan krig och fred. Detta sammanhänger därmed, att själva idéunderlaget för folkrätten icke består i ett tillräckligt hänsynstagande till reella förhållanden utan i stor utsträckning innefattar verklighetsfrämmande spekulationer. Även om denna förvirring i underlaget icke direkt har några större nackdelar under fredliga och normala förhållanden, så föranledes dock därav en för mänskligheten farlig missuppfattning av folkrättens reella betydelse under kritiska tider. — Jag skall nu först kortfattat skissera innebörden av det nu sagda. Därefter skall jag övergå till en mera utförlig argumentation.

Framför allt skall nu folkrätten innefatta de olika staternas s. k. suveränitet. Detta betyder, att varje stat skall ha *rätt* att härska över sitt område. Denna föreställning motsvaras så av tron på de olika staternas *rättsliga plikter* att respektera varandras härskarrättigheter. Därav följer åter att en stat, som söker hindra annan i utövandet av sin härskarrätt, åsidosätter sin egen plikt och kränker den andra statens rättighet. Med andra ord, det föreligger en *pliktvidrig (rättstridig) rättskränkning*, som producerar för den förfördelade staten ett rättsligt anspråk av ett eller annat slag mot den rättskränkande staten, som på grund av

¹ Jag nämner särskilt den i Genèvepolitiken väl orienterade utrikespolitiske redaktören Sven Backlunds artiklar i Ny Tid och annorstädes, senast i Göteborgsposten den 25 november 1930, ävensom sistnämnda tidnings egen ledare dagen därefter.

sin *skuld* är skyldig att underkasta sig vad som erfordras för tillgodo-seendet av anspråket i fråga. Sker icke sådan underkastelse i godo, skola vissa tvångsmedel, i sista hand kriget, kunna anlitas. Detta anses innebära, att staternas rättigheter äro rättsligen skyddade. Det är emellertid av synnerlig vikt att observera, att den *rättsliga makt*, som vore innesluten i en stats rättsanspråk, skall vara *fullkomligt väsensskild* från dess på härskaror grundade makt och fullkomligt oberoende av sådan makt. Den allra minsta lilla »suveräna» stat tros kunna ha *rättslig* makt gentemot en stormakt.

Till folkrätten hör vidare, att staterna sig emellan kunna avsluta avtal, vilka tros vara rättsgiltiga. Detta innebär, att de skola kunna giva upphov åt nya rättigheter och förpliktelser, vilka i sin tur skola vara rättsligen skyddade genom allehanda tvångsreaktioner enligt den internationella rättsordningen. Ytterligare ingår i folkrätten sådant som att icke förolämpa en annan stat, t. ex. genom våldförande eller ärekränkning av dennas olika representanter. Sker sådant föreligger den ena statens rättskränkning av den andra, och rättsliga tvångsmedel mot den »skyldiga» staten kunna ifrågakomma till gottgörelse av rättskränkningen. Ingen torde kunna bestrida, att vad jag nu antytt skall utgöra rentav själva elementen i folkrätten. Reglerna angående allt dylikt anses, såsom en berömd folkrättsförfattare uttrycker sig, t. o. m. bilda den fasta grundvalen för den oskrivna folkrätten, bilda folkrättens äldsta, viktigaste och heligaste bestånd.¹

Nu torde emellertid envar medgiva, att det som bevis för all denna härlighets tillvaro icke är nog, att påståenden därom finnas tryckta i de folkrättslärdas skrifter eller att dess förmenta existens bildar utgångspunkt för statsfördrag eller andra diplomatiska aktstycken. Om rättigheter och plikter, rättsverkningar av avtal, rättskränkningar, rättslig skuld etc., skola vara något annat än tomma ord, om de skola ha avseende å verkliga fakta, så borde på något sätt dessa faktas tillvaro kunna styrkas. Ingen, varken folkrättslärdd eller annan, har dock någonsin kunnat påvisa några fakta bakom de ifrågavarande orden. Och vilken faktisk grund skulle väl kunna anföras t. ex. för detta tal om varje stats *rätt* att härska över sitt område och om därav följande internationella *rättsförhållanden*? Naturligtvis skulle ingen annan faktisk grund för detsamma kunna utletas i våra dagar än den, som tilläventyrs funnits i århundraden, ja i årtusenden. Men detta måste ju göra saken synnerligen misstänkt. Ser man på Europas och en del av Asiens karta under de sista två eller tre tusen åren, så finner man, att »stats-suveräniteter» utplånats, att många staters s. k. härskarrätt vidgats. andras kringsskurits samt att helt nya »statssuveräniteter» tillkommit. Och alla dessa förändringar ha i allmänhet, såvitt de utplånade eller kringsskurna »statssuveräniteterna» angår, skett långt ifrån frivilligt

¹ Von Liszt—Fleischmann. Das Völkerrecht. 1925, s. 116.

utan tvärtom under de kraftigaste protester. Ha då dessa suveräniteter från början varit falska och därur härflytande rättigheter varit oäkta? Ty staters verkliga *rättigheter*, det allra förnämsta i den *över* alla krigiska maktresurser stående *folkrätten*, kunna väl icke sitta så löst, att de konsekvent måste upphöra genom maktspråk, som just saknar varje annan auktoritet än den, som följer av sådana resurser. Därmed vore ju för övrigt hela rättighetstanken kastad över ända. Ty rättsmakten skall ju utmärkas därav, att den är en annan makt än den fysiska våldsmakten!

I själva verket har nu *allt detta tal* om staternas rättigheter, de må härflyta omedelbart ur suveräniteten eller ur kränkningar av vare sig suveränitet eller ingångna statsfördrag, *icke grund i något annat än en falsk analogisering*. Det är nämligen det allmänna rättsmedvetandets betraktelsesätt, ursprungligen anlagt å förhållandena mellan de enskilda människorna i ett land, som man sedermera applicerat på förhållandena mellan de olika »suveräna» staterna. Nu låter sig ett sådant betraktelsesätt med förnuftiga grunder visserligen icke heller försvaras, såvitt angår individerna i ett land. Men här, *inom* staten, voro och äro alltjämt rättskänslorna hos ett folk, det allmänna rättsmedvetandets föreställningar, icke utan ett betydande verklighetsunderlag. Ty de bilda en ideologisk, d. v. s. metafysisk, överbyggnad på vissa faktiska sociala förhållanden, i sin tur beroende på uppehållandet — genom domstolar, åklagare, exekutions- och andra administrativa myndigheter — av en viss ordning för människornas handlingssätt i förhållande till varandra och tingen. Denna ideologiska överbyggnad har man sedan långliga tider, i fullkomlig okunnighet om dess fantastiska karaktär och just på grund av bristande förståelse för den faktiska bakgrunden för densamma, flyttat över på förhållandet jämväl mellan de olika *folken*. De sociala realiteter, som i verkligheten, låt vara omedvetet, utgjort underlaget för det allmänna rättsmedvetandet och dess yttringar, funnos och finnas alltjämt till blott *inom* staterna, blott i förhållandet mellan de enskilda individerna. Men de saknas i internationella förhållanden. Visserligen kunna även här spåras vissa ting — t. ex. det tryck som statliga kontrahenter kunna utöva på varandra till överenskommers fullgörande, ett tryck ofta förstärkt av medvetandet om den moraliska åskådningen inom andra länder — som göra, att under politiska förhållanden av ett visst lugn talet om uppehållandet av s. k. folkrättsliga regler kan sägas vara föranlett av vissa fakta. Men i situationer, där konflikten tillspetsas till att röra en stats egen tillvaro eller dess livsintresse, där kan rättsföreställningen komma att helt och hållet sväva i luften. Då har »rätten» endast och allenast den kraft, som innefattas i blotta *tron* på de mystiska makter, som skola finnas inneslutna i en stats »rättigheter» och dess på »rättskränkning» mot densamma vilande »rättsanspråk», en tro som emellertid icke allenast blir vanmäktig inför

de reella förhållandena utan också, enär den icke vilar på några realiteter, kan bli och faktiskt ofta blir ett medel för fanatiseringen av de egna intressena.

Just i de situationer, då »folkrätten» skulle tänkas utgöra en hämning mot krigiska förvecklingar, visar den sig bestå i intet annat än den från den enskilda staten hämtade rättsideologien utan något underlag i fakta. Inom landet ha vi det allmänna rättsmedvetandets rättsidéer såsom *falska* uttryck för vissa dock faktiskt existerande förhållanden. Mellan folken ha vi i de kritiska situationerna, då det just gäller fredens bevarande, blott de tomma, abstrakta idéerna om rättigheter och plikter och vad därmed tros hänga samman. Om de rådande *inhemska* rättsföreställningarna skulle man med visst fog kunna säga: ingen rök utan eld. Men de *internationella* rättsföreställningarna äro i det avgörande ögonblicket *intet annat än rök*, och en mycket farlig sådan genom dess bedrägliga verkan.

*

När jag nu går att närmare utföra argumentationen för dessa uttalanden, så måste denna helt naturligt bli ganska omständlig. Till äventyrs finnas bland kammarens ärade ledamöter personer, så främmande för de synpunkter jag utvecklar, att de finna det alltför anspråksfullt av mig att vilja på detta sätt anhålla om kammarens uppmärksamhet. Härtill måste jag genmäla huvudsakligen dessa två ting. För det första hänvisar jag till vad jag inledningsvis särskilt betonade, nämligen att för vårt land enligt min mening ingenting kan vara mera angeläget, än att en ändring åstadkommes i det avseende, som här påyrkas. Under sådana omständigheter skulle jag svika min plikt som ledamot av riksdagen, om jag icke i mån av de ringa krafter och den begränsade tid, som står mig till buds, sökte rikta uppmärksamheten på en för landet vital fråga, som jag icke har anledning förmoda tillsvidare bli av någon annan upptagen till granskning. För det andra vore det ju meningslöst att i en sak av denna art göra en framställning, som icke innefattade den nödiga argumentationen. Det *grundläggande* i denna utgöres — såsom förstas av det föregående — av en utredning om falskheten i de *inomstatliga* rättsbegreppen. *Utän en sådan utredning är det helt enkelt omöjligt att komma till någon klarhet i avseende å de mellanfolkliga rättsföreställningarna.* För att utredningen i fråga dock icke må svälla ut alltför mycket i riksdagstrycket har jag på åtskilliga ställen inskränkt mig till hänvisningar till tryckta skrifter.¹

¹ Dessa äro mina arbeten: »Principinledning. Kritik av straffrättens grundåskådningar», 1920 (nedan kallat Principinledning); »Till frågan om rätten och samhället. Svar till professor Thyrén», 1921 (nedan kallat Svar till professor Thyrén); »Obligationsbegreppet. Första delen», 1929 (nedan kallat Obligationsbegreppet, I); »Obligationsbegreppet. Senare delen. Första häftet», 1930 (nedan kallat Obligationsbegreppet II, 1).

Jag önskar här klargöra — ehuru det indirekt måste framgå redan av det föregående — att min kritik av folkrätten vilar på synpunkter, som i allmänhet icke gillas inom den rättsvetenskapliga världen, icke heller av dem, vilka i den officiella internationella diskussionen representera de olika länderna. Jag tillåter mig dock samtidigt fästa uppmärksamheten på att det vore oklokt att fästa avgörande vikt vid detta förhållande. Det är i min rättskritik faktiskt fråga om ett upprivande av grunden för den härskande rättsåskådningen. Att denna därvid icke blott tiger och samtycker säger sålunda ingenting. Mina meningsmotståndare kunna dock näppeligen betraktas såsom opartiska bedömare av vad jag fört fram. I den mån de gå till angrepp, kämpa de uppenbarligen *pro aru et focis*, d. v. s. för egna hemmet och härden, för hävdande av åsikter, till vilka de själva, deras fäder och förfäder uppfostrats,¹ i vilka de levat och frodats och på grund av vilka de byggt sin ställning i samhället. Att gentemot mig åberopa den härskande rättsvetenskapens auktoritet vore därför tämligen meningslöst. Frågan måste i stället bli, huruvida några sakliga grunder blivit framställda emot det, som jag fört fram och sökt hävda. Och svaret på den frågan torde utfalla negativt.² Min otvivelaktigt grundligaste kritiker finner huvudinvändningen emot min rättsåskådning ligga däri, att jag blott håller mig till den naturliga världen och icke vill förstå, att *rätten tillhör en andlig värld!*³

I beaktande av dessa förhållanden synes det rimligare att vid värdesättning av betydelsen av min rättskritik fästa något avseende vid att åtskilliga röster dock höjts till förmån för ett beaktande av min rättskritik.⁴ I avseende å dessa röster finns nämligen ingen särskild grund för antagandet, att de skulle bero på bristande förmåga av objektivitet. Emellertid vill jag härmed endast ha sagt, att det icke torde vara försvarligt, att under hänvisning till den gängse rättsvetenskapens ståndpunkt avvisa en framställning, som dels innefattar argumentation för denna rättsvetenskaps genomgående vidskepliga grundläggning och dels utgiver sig för att röra en livsfråga för hela vårt folk. Det yrkande, som jag i slutet av min framställning riktar till den ärade kammaren, är av sådan beskaffenhet, att man i hela landets intresse kan fordra, att det

¹ Walz, *Wesen des Völkerrechts und Kritik der Völkerrechtsleugner*, 1930. säger uttryckligen, att jag försöker omstörta en årtusenden gammal vetenskaplig byggnad.

² Att här framlägga utredning till styrkande av detta påstående låter sig icke göra. Jag får inskränka mig till en hänvisning till litteraturen i ämnet.

³ Walz, a. a. s. 147. Se härom närmare *Obligationsbegreppet* II, 1. s. 282 ff.

⁴ I sådant avseende nämner jag här endast, att min engelska bok »*Superstition or rationality in action for peace? ... A criticism of jurisprudence*». 1925. översatts till och publicerats på japanska språket med den motiveringen, att densamma »kastar ett nytt ljus över den fredsrörelse, som nu råder i världen».

icke avvisas av andra skäl, än att den framställda argumentationen verkligen har visat sig på någon väsentlig punkt ohållbar.

Man kunde möjligen förmena, att även om mina synpunkter visade sig sakligt grundade, så vore det dock icke lämpligt, att riksdagen befattade sig med en framställning, på detta sätt grundad på vetenskapens allra sista resultat, vilka icke ens hunnit införlivas med vetenskapen själv. Saken skulle med andra ord icke ännu vara mogen för införande i den aktuella politiken. En dylik invändning skulle väl i allmänhet vara befogad. Här torde densamma dock icke kunna godtagas. Man har att mot varandra väga å ena sidan det eventuella menet av att denna sak såvitt den innefattar i det hela hittills obekanta synpunkter, redan nu föres fram till politisk granskning, och å andra sidan vikten av att densammans behandling icke uppskjutes till en oviss framtid. I förra avseendet torde det vara svårt att utleta något annat än dels svårigheten att i svenska riksdagen finna på samma gång kunskapsrika, skarpsinniga och framför allt, från rättsliga fördomar frigjorda personer för en saklig beredning av ärendet, dels ock samma svårighet, såvitt det gäller dess vidare behandling inför internationellt forum. Denna nackdel reduceras emellertid, så vitt jag kan finna, helt och hållet vid beaktande därav att, även om frågan med hänsyn till dessa svårigheter skulle falla en eller flera gånger, så måste den enligt sin egen beskaffenhet *falla framåt*. Denna sak är sådan, att även en negativ utgång av dess behandling i riksdagen måste vara bättre än ingen behandling därstädes alls. Detta torde inses, så snart man därefter å andra sidan beaktar vikten av att intet onödigt dröjsmål här äger rum. Härom måste allmänt sägas, att det ligger *fara* i dröjsmål. Hela frågan i det skick, vari den här framlägges, har uppkommit genom nationernas förbund och akten för detta. Det gäller nu, åtminstone i första hand, att få till stånd en sådan ordning, att Sverige må kunna fortfara att tillhöra förbundet men återgå till en politik, inställd på neutralitet i händelse av ett krigsutbrott. Det säger sig självt, att en sådan ändring lättare kan tänkas bli genomförd, medan förbundsinstitutionen ännu befinner sig så att säga i sin linda. Vidare kan tiden för denna angelägenhets ordnande också tänkas försittas därigenom, att de politiska förhållandena mellan Europas stormakter tillspetsas på ett sådant sätt, att en ifrågavarande aktion från Sveriges sida i det allmänna orostillståndet måste inhiberas, av hänsyn kanske icke minst till den spröda förbundsbyggnaden själv. När det kanske så äntligen bryter löst, kan det vara för sent för oss, och vårt land ligger där med sina »sanktionsplikter».

Ytterligare en sida av saken tillåter jag mig att i detta sammanhang beröra. Jag tror, jag vågar påstå, att de *realiteter*, som jag här framlägger såsom tillhörande rättsmaskineriet, äro av sådan beskaffenhet, att

de oberoende av alla specialstudier kunna förstås av förståndiga män och kvinnor. Vad som kan vara mera svärbegripligt är vissa sidor av min *kritik* av härskande rättsåskådning. Här blir saken invecklad, enär jag nödgas söka följa fantastiska tankegångar, genom vilka blicken för realiteterna blivit undanskymd. Man torde dock icke behöva till det yttersta anstränga sig och alldeles icke i detalj ha uppfattat innebörden av denna kritik, för att man skall kunna förstå, att den riktar sig emot en verklighetsfrämmande åskådning, utan vilken de folkrättsliga föreställningar, som innefatta grundtankarna för förbundsakten, vore otänkbara. Och en djupare förståelse för saken kan icke vara av nöden, för att man skall kunna godkänna mitt yrkande, som positivt icke sträcker sig längre än till begäran om en omsorgsfull *utredning* i ännu, såvitt fråga är om vår neutralitet. Och för övrigt, vore det icke vid närmare eftertanke något bakvänt att taga avstånd från mitt yrkande av den anledning, att jag tvungits kritisera läror av ödesdiger beskaffenhet för aktuell politik (både inrikes och utrikes), vilka genom sin förvirrade karaktär gjort, att kritiken i detaljerna blott med svårighet kunde följas? Just dessa lärors för det praktiska livet skadliga natur måste väl göra det motiverat att just inför riksdagen framlägga en kritik av dem, såvitt dylik kritik är *behörlig* för motivering av en aktuellt politisk fråga av största betydelse. Att det tarvar viss tankeansträngning för att nödortfött tillgodogöra sig kritiken ifråga synes mig vid angivna förhållanden icke alls kunna tillmätas någon betydelse såsom invändning.

Beaktas nu att det enligt min mening rör sig omedelbart om ett livsintresse för hela vårt folk, medelbart om synpunkter av vikt också för världsfredspolitiken, därmed för hela mänskligheten, så torde man kunna förstå min taktik, som just är att söka draga denna fråga *ifrån* biblioteksbordet och det akademiska kivet och föra in den i folkens och människornas eget liv. Det *är* alls ingen akademisk fråga, utan en fråga om krig eller fred både för vårt eget och andra folk, en fråga som icke blir mera akademisk därför, att den är förbunden med synpunkter, vilka det med hänsyn till natur- och socialvetenskapernas utvecklingsstadium icke varit möjligt att förrän i våra dagar anlägga.

Vissa för »folkrätten» betydelsefulla misstag i uppfattningen av rätten inom en stat.

Den rättsåskådning jag nu går att kritisera är icke karakteristisk för Sverige eller Norden. Den är gemensam för alla civiliserade länder, åtminstone de länder, vilkas juridik jag har någon kunskap om: utom Nordens sålunda Tyskland, Österrike, Ungern, Italien, Spanien, Portugal, Frankrike, England och Nordamerikas förenta stater.

I denna rättsåskådning räknar man med tillvaro av rättigheter. Man kan t. ex. ärva eller förvärva *ägenderätt* till tingen. Har jag t. ex. köpt

en sak, så har jag äganderätt till densamma. Därmed åter menar man en rättslig makt, herravälde, bestämmanderätt — eller hur mån nu uttrycker det — över saken. Rättsåskådningens mening är utan ringaste tvivel den, att den s. k. ägaren har denna rättsliga makt *alldeles oberoende av* det faktiska, om jag så får säga, rättsmaskineriet, d. v. s. av att s. k. rättsregler uppehållas, varigenom han möjligen kan tilltvinga sig återfående av saken från tjuven eller annan obehörig innehavare, eller varigenom tjuvar, försnillare, olovliga begagnare etc. bli straffade, eller varigenom »ägaren» kan tilltvinga sig skadestånd av den, som anställt skada å saken. Att den rättsliga makt, som tros innefattad i äganderätten, skall finnas till *oavsett uppehållandet av alla sådana rättsregler*, blir uppenbart därigenom, att tillämpningen av sådana regler gentemot tjuven, försnillaren, skadegöraren o. s. v. själv motiveras därmed, att dylika personer gjort ingrepp i, kränkt äganderätten. Frågar man sig då efter den grund på vilken man bygger påståendet om tillvaron av en äganderätt, så kan intet förnuftigt svar erhållas. Ty ännu har man aldrig visat något faktum till stöd för den rättsliga makt, som äganderätten skall utgöra. Tror man detta oaktat på dess existens, så nödgas man — såsom också sker i den allra modernaste rättslitteraturen — förlägga densamma till en särskild *andlig* värld, som är oförenlig med den naturliga värld, i vilken vi leva. En sådan äganderätt må man nu förnöja sig med, så mycket man kan, inom den högre juridiken. I den praktiska politiken torde man saklöst kunna lämna densamma åt sitt värde och i stället hålla sig till de *realiteter*, som man i det allmänna rättsmedvetandet och den därpå sig stödjande juridiken *förfalskat* till en äganderätt.

Ty naturligtvis finns de tvissa realiteter, som föranlett denna övernaturliga tro på äganderätt. Men man har fått hela sammanhanget om bakfoten. Om jag köpt mig t. ex. en cykel, så får jag *i allmänhet* ha densamma i fred, så att ingen *utan mitt medgivande* använder den. Är icke min rättsmakt därmed klar och tydlig? frågar man, och så resonerar man vidare på följande sätt. Om någon tar cykeln ifrån mig eller utan mitt tillstånd begagnar den eller anställer skadegörelse å densamma, så straffas han för stöld, olovligt begagnande eller skadegörelse samt får betala skadestånd till mig, och cykeln kan med hjälp av rättsligt tvång av mig återfås från tjuven eller begagnaren, därest den ännu finnes i behåll hos dem. Dessa iakttagelser äro nu i och för sig visserligen riktiga. Men det är en upp- och nedvändning av hela saken, när man tror att rättsreaktionerna ifråga skulle vara motiverade såsom följer av att ett ingrepp gjorts i min äganderätt. Denna tro innefattar, att äganderätten finnes till oberoende av möjligheten av dessa och liknande rättspåföljder. Men antag nu för ett ögonblick, att möjligheten av dylika rättspåföljder vore utesluten. Detta skulle ju betyda, att vem som helst skulle utan risk av dessa påföljder kunna göra vad som helst med cykeln. Tanken, att jag såsom ägare till cykeln skulle få ha den i fred för min räk-

ning, skulle under sådana omständigheter förnuftigtvis aldrig kunna uppstå. Och det vore meningslöst att tala om cykeln såsom varande min mera än någon annans. Man finner sålunda, att min s. k. äganderätt till cykeln icke *kan* vara något annat än en viss trygg position i avseende å densamma, som uppkommer för mig såsom en konsekvens av uppehållandet av nu antydda rättsregler. Å ena sidan angå ju dessa regler icke *mina* handlingar i avseende å cykeln. Vad jag gör med densamma drager ingen menlig rättspåföljd med sig. Å andra sidan angå reglerna ifråga just *alla andras* handlingar i avseende å cykeln. De riskera rättsreaktion, om de utan mitt medgivande företaga sig något i avseende å densamma. Det allmänna medvetandet härom avhåller *praktiskt taget* alla människor från att störa mig i mitt innehav av cykeln, vartill så ytterligare kommer, att vindikationsrätten och skadeståndsrätten göra det möjligt för mig att i de *undantagsfall*, då sådan störning skett, återfå cykeln respektive erhålla skadeersättning.¹

Ett mycket vanligt missförstånd av min äganderättskritik består däri, att man tror denna innefatta endast ett förnekande av »äganderättens» absoluta karaktär och ett hävdande av dess begränsning på det sätt, att den i vissa fall finge maka åt sig för andras intressen. En sådan diskussion rör sig emellertid om påvens skägg. Vad jag opponerar emot är i verkligheten något helt annat, nämligen själva *äganderättstanken*, vilken kan visas vara *logiskt omöjlig*. Jag anmärker på, att man icke förstått, att »äganderätten» blott är en konsekvens av rättsmekanismens uppehållande i vissa avseenden. Jag opponerar som sagt emot själva äganderättstanken över huvud, som alltid måste innesluta den orimliga tron på en på sig själv vilande, d. v. s. fritt i rymden svävande äganderätt, om man så vill en äganderätt *in abstracto*. Tanken, att äganderätten vore absolut, är något för sig, som följer logiskt ur föreställningen om en äganderätt *in abstracto*. När nu jurisprudensen, med bibehållen tro på äganderättens (*in abstracto*) existens, börjat frångå sin gamla uppfattning om äganderättens absoluta karaktär, så är detta endast en kovändning, föranledd av ett omedelbart och oemotståndligt tryck från det praktiska livet. Ur synpunkten av förnuftig grundval för lagstiftning är med sådan »korrigerings», som faktiskt innefattar *uppgivandet av konsekvenserna* av hela grundåskådningen, icke mycket vunnet. Den skolasiska förvirringen har snarare ökat, såsom jag flerstädes framhållit.² Talet om en *relativ* äganderätt, lika oförnuftigt som tanken på en *absolut* äganderätt, får den särskilda komik över sig, som lätt faller över den mera *detaljerade* — luftbyggnaden.

Av det sagda förstår man, att den s. k. äganderätten icke är något annat än en gammal, genom tiderna kvarlevande fantasiprodukt, fullt jämförlig med vildens tro på amuleter och andra talismaner, vilka, utrusta-

¹ Närmare härom i Obligationsbegreppet. I. 5 §. jfrd med 3 och 4 §§.

² Se t. ex. Obligationsbegreppet I. s. 62 ff.

de med en hemlig kraft, skola skydda honom. Det kan visas, att denna mystiska äganderätt över huvud icke är en inom kristenheten gjord uppfinning utan har sina rötter i det mest primitiva, till uråldriga vidskeppliga föreställningar anknytande, känslolivet hos människan. Man kan emellertid fråga sig, vad det är som gör, att även vår mera upplysta tids människor alltjämt röra sig med sådana bakvända föreställningar angående alldagliga företeelser, vad det är som gör, att denua uppenbara överklighet i det *nutida rättsmedvetandet* framträder såsom en självklar realitet. Till svaret på den frågan är det nödvändigt att tangerä ett annat spörsmål, det nämligen vad anledningen ytterst kan vara därtill, att dessa rättsreaktioner — straff, skadestånd, vindikation — uppehållas på ett sådant sätt, att konsekvensen blir tillkomsten av den s. k. ägarens fria handlingsmöjligheter i avseende å en sak. Anledningen är den, att sådana en »ägares» positioner äro, av lätt förklarliga skäl, synnerligen eftersträfvansvärda för människorna. Det är genom utsikten att komma i sådana positioner, som människorna eggas till direkt eller indirekt produktivt arbete. Dessa positioner förskaffar man sig nämligen i princip — bortsett från arv och gåva — genom arbete i vidsträckt mening vare sig omedelbart eller, framför allt, via penningar såsom bytesmedel. Det produktiva arbetet är grundvalen för hela samhällsekonomin. De ifrågavarande rättsreaktionerna — såvitt därigenom följa trygga positioner, som kallas äganderätt — uppehållas sålunda av den anledning, att sådana positioner helt enkelt äro nödvändiga för samhällsekonomin såsom produktionsstimulerande faktorer.¹

Nu är denna sak liksom rättsmaskineriet i det hela något synnerligen invecklat. Att människorna i allmänhet i sitt dagliga liv skulle kunna intellektuellt ha klart för sig vad som föregår inom rätten är uteslutet. Vid de olika rättsföreteelserna reflekterar man i allmänhet icke direkt över rättsmekanismens grund, över dess nödvändighet för samhällets bestånd. Rätten blir sitt eget ändamål, nämligen att hävda sig själv, d. v. s. *rättvisan*. Men denna tros bestå framför allt i realiserandet av människornas sedan urminnes tider antagna *rättigheter* och därmed korresponderande plikter. Oförmågan att i det dagliga livet kunna genomskåda de samhällsnyttiga synpunkterna bakom rättsföreteelserna låter i människornas känsloliv behovet att få de för en person menliga rättsreaktionerna motiverade ur *rättvisans* synpunkt bli *dominerande*. Och så kommer det sig, att i rättsmedvetandets föreställningssätt realiteterna bakom den s. k. äganderätten förflyktigas. Oförmågan att med sinnet direkt uppfatta dessa leder till en förväxling av primärt och sekundärt. Straff, skadestånd och vindikationsrätt fattar man såsom rättvisa reaktioner mot en person för hans kränkning av annans äganderätt. Men i verkligheten är det så, att det rättsliga uppehållandet av sådana reaktioner *leder till* dessa riskfria handlingsmöjligheter för ägaren i avseende å tinget, vilka

¹ Se härom närmare Obligationsbegreppet I. s. 110 ff.

man falskeligen tror härflyta ur en på sig själv vilande äganderätt.¹ Denna äganderätt *interpoleras i människornas fantasi*, utan någon som helst reell grund, mellan själva rättsfaktum — t. ex. att man köpt eller ärvt en sak² — och rättspåföljden, t. ex. att köparen kan tilltvinga sig sakens utfående, skadestånd för skada å densamma o. s. v. Undersöker man noga vad som här faktiskt skett, skall man finna, att denna interpolering av en äganderätt är fullkomligt meningslös, alldenstund »äganderätten» icke *kan* finna någon plats i det faktiska sammanhanget.

Det förhåller sig på liknande sätt med den s. k. *fordringsrättigheten*. Borgenärens »fordran» är väsentligen ingenting annat, än att gäldenären riskerar att tvingas till betalning av visst belopp, om han icke fullgör ett visst handlingssätt gentemot borgenären. Talet om dennes rättsliga makt gentemot gäldenären eller om en fordringsrätt såsom grund för betalningstvånget å gäldenären är bevisligen ren fantasi.³ Dessa »fordringsrättigheter» skola nu framför allt uppkomma genom ett *avtal*. Den ena kontrahentens löfte till den andra tros skapa en rättslig förbindelse för den förre och en därmed korresponderande fordringsrätt för den senare. Då den rättsliga vidskepligheten just på denna punkt är särdeles signifikativ för tankegången inom folkretten, skall jag tillåta mig påvisa densamma.

Här finnas nu särskilt två olika teorier till förklaring av avtalslöftets rättseffekt, viljeteorien och tillitsteorien. De ha båda det gemensamt, att de innefatta tro på ordmagi. Enligt viljeteorien skall rättseffekten uppstå därigenom, att part i löftet givit uttryck åt sin vilja. Enligt tillitsteorien skall rättseffekten uppstå genom parts till andra parten avgivna löfte, oberoende av om detta motsvaras av löftesgivarens vilja. Man tror sålunda i båda fallen, att parterna i ett avtal genom sina *löften* kunna skapa rättsförhållanden, nämligen uppkomsten av fordringsrättigheter för löftesmottagaren och rättsliga förpliktelser för löftesgivaren. Ja, visst! »Varde ljus, och det vart ljus». Sådana magiska maktfullkomligheter äro dock något, som man eljest endast har tilltrött ett högsta väsen. Primitiviteten i dylika föreställningssätt minskas alldeles icke genom tron, att löftet hade denna skapande förmåga på grund av *rättsordningen*. Denna tro innefattar nämligen en ny vidskeplighet. Med »rättsordningen» kan ju i detta sammanhang omöjligen avses det faktiska förhållandet, att lagar uppehållas därigenom att rättegång kan föras, dom givas och domen exekveras. Ty meningen är ju, att de rättsförhållanden, som skola ha skapats genom löftet, själva i fall av behov skola bli föremål för rättegång, dom och exekution. Men därmed kan ju tillkomsten av rättsförhållandena i fråga icke vara beroende av de faktiskt uppehållna lagarna. Följaktligen kan, när »rättsordningen» åberopas, icke avses något annat än den

¹ Om rättsmedvetandets irrationella syn på saken se närmare Obligationsbegreppet II, 1. s. 77—91, jfda med s. 189—273 jämte där gjorda hänvisningar.

² Vad sådant »laga fång» i verkligheten innebär se Obligationsbegreppet I, s. 118 I.

³ Se härövan Obligationsbegreppet I, s. 42—57 och s. 119—122.

s. k. *positiva rätten*, varmed man föreställer sig ett *över* det faktiska rättsmaskineriet upphöjt system av bud och befallningar, s. k. *normer*. Tron på den »positiva rätten» innefattar emellertid ett komplex av övernaturliga föreställningar. Först och främst förutsätter den existensen av en levande enhetlig vilja, som icke är en människas och som är överordnad över människornas viljor. Det har utretts, att en sådan vilja icke existerar — på jorden. Vad som i sådant avseende kan finnas ovan molnen borde vara utan intresse. Man vore icke på minsta sätt hjälpt, ens om man kunde konstatera en sådan övermänsklig vilja med från densamma utgående normer. Därtill måste nämligen — för att det hela skall kunna gå ihop — ytterligare komma en övernaturlig kraft hos dessa normer, varigenom den övernaturliga kraft kunde ingjutas i avtalande partens löfte, att detta bleve ordmagiskt skapande. Både vilje- och tillitsteorierna äro och förbliva salunda den rena ordmagien. Åberopandet av »rättsordningens» kraft innefattar endast ytterligare förvirrande mystik.¹

Hur skola då dessa genom löftet och dess accepterande uppkomna rättigheter och plikter mellan parterna kunna förklaras? De kunna alls icke på naturlig väg förklaras, ty de existera endast i människornas fantasi. De äro, liksom vi sett angående äganderätten, *blott tomma interpoleringar*, som man på fri hand, d. v. s. utan all verklig grund, inskjutit i det faktiska sammanhanget mellan *avtalet* och *tvångsreaktionen* mot den, som icke fullgör vad han lovat i avtalet. Sådana fantastiska interpoleringar ha här på liknande sätt som äganderättskonstruktionen sin grund i det irrationella rättsmedvetandets behov att få rättsreaktionen mot gäldenären att framstå såsom *rättvis*: han har ju kränkt borgenärens rättighet och därmed åsidosatt sin egen rättsliga plikt. Därmed föreligger *skuld* och han har gjort sig *förtjänt* av tvångsreaktionen mot sig. Av vad jag utvecklat inses att sådana »förklaringar» till rättsförloppet icke kunna vara några förklaringar. Men naturligtvis finns det förnuftiga grunder för tvångsreaktionen mot den som bryter sitt i avtalet givna löfte. Saken är såtillvida mycket enkel. Samhällsekonomen är givetvis icke hjälpt enbart med produktionen av varor. Dessas omsättning är också nödvändig. Utan omsättning skulle jämväl produktionen nödvändigt avstanna. Omsättningen åstadkommes just genom avtalet. Men avtalet skulle uppenbarligen vara odugligt som omsättningsmedel, om det icke hade rättslig effekt, d. v. s. om icke löftesgivaren genom risken att eljest drabbas av vissa menliga rättsreaktioner eggades att fullgöra sitt löfte.² Bakom uppehållandet av en ordning, som innefattar avtalets rättseffekt, ligger sålunda intresset för människorna att kunna leva. Under dessa omständigheter torde man kunna lämna den på ordmagi och övrig mystik vilande rättvisechimären, genom avtalet skapade rättigheter och skyldigheter, åt sitt värde.

¹ Se närmare om saken Obligationsbegreppet I. s. 128—161. och II. I. s. 149—180.

² Se härom närmare Obligationsbegreppet I. s. 135 ff.

Dessa rättsmedvetandets irrationella föreställningar om rättvisan sasom grund för rättsliga tvångsingrepp emot den enskilde individen behärskar hela juridiken, fastän ingen människa vid närmare eftertanke borde kunna undgå att förstå, att dessa rättsliga tvångsingrepp äro nödvändiga för samhällets bestånd. Så t. ex. tros *straffet* vara motiverat därav, att brottslingen gjort sig *förtjänt* av straffet genom sin *skuld* och att detta därför är *rättvist*. Låt oss ett ögonblick granska denna tanke. Vi kunna ju taga ett vanligt brott, t. ex. stölden. Visserligen har ohållbarheten i talet om rättvisan i tjuvens bestraffning, enär han skulle ha kränkt annans äganderätt, redan påvisats. Emellertid kan orimligheten i antagandet av rättvisan såsom grund för stöldstraffet enkelt och lättfattligt ådagaläggas på ett sätt, som var och en sedan kan övertyga sig om måste ha tillämplighet ifråga om straffet för vilket brott som helst. Skulle lagstiftaren verkligen på fullt allvar mena, att stöldstraffet måste vara motiverat genom sin rättvisa, så bleve konsekvensen helt enkelt, att stöldstraffet finge upphävas. Ty är det icke obestriddligt, att det i allmänhet är de fattiga men icke de rika som stjäla? Är det icke också uppenbart, *varför* det i allmänhet är de fattiga men icke de rika som stjäla? Är det *rättvist*, att en fattig person skall få lida för en handling, som han icke skulle ha kunnat begå, om han varit rik? Nu vill man emellertid säga, att det icke är *alla* fattiga som stjäla. Det är sant. Men det, som här, inom de fattigare lagren, skiljer fåren från getterna och driver de senare till brottet, är omständigheter, över vilka en människa på intet sätt kan vara herre: levnadsmiljö, uppfostran, intellektuell förmåga att värdesätta en handling sociala karaktär och överblicka dess konsekvenser, moralisk kraft att motstå frestelsen, sålunda *dels påtvingade* yttre omständigheter och *dels ärvda* anlag på intellektets och känslans områden. Kan — också med utgångspunkt i den falska tron på en objektiv rättvisa — någonting sakligt utletas i påståendet, att *rättvisan* kräver, att man skall straffas för en handling, som kanske icke beror på annat, än att man haft de eller de föräldrarna, kanske icke på annat, än att man fötts och vuxit upp i storstädernas sämsta fattigkvarter, kanske icke på annat, än att man t. ex. från barndomen av föräldrar eller andra handledare skickats ut att uppsnoka vad ätbart som helst för att stilla sin hunger, ja att i nödfall söka och taga ur andras fickor och gömmor; för en handling, som kanske icke beror på annat, än att man genomgående uppfostrats av och tillsammans med förbrytare och annat slödder? Man vore frestad fråga sig, hurudan den hjärna är beskaffad, som kan hävda, att *rättvisan* kräver, att en person straffas för handlingar, som ha sin orsak i sådana honom övermäktiga omständigheter, som jag nu gav exempel på — man vore frestad därtill, om man icke visste, att resonnementet icke har med intellektet att skaffa utan beror på nedärvda rättsliga fördomar. Vad nu sagts i avseende å tjuvnadsbrottet har givetvis sin motsvarighet i avseende å *alla* brott.

Redan av det nu påpekade följer, att det är uteslutet att finna någon

grund, som i mening av rättvisa motiverar straffet.¹ Men var och en både lärd och olärd, som något reflekterar över samhällsmekanismen, kan inse, att människornas fortsatta liv i kultur och civilisation skulle vara uteslutet, om det icke i samhället genomfördes en strafflag, varigenom en mängd närmare fixerade handlingssätt, de s. k. brotten, tillbakahölles.² Under dessa omständigheter kan intet annat intresse av strafflagens uppehållande utletas, som icke vore bestämt av uppenbart falska föreställningar, än intresset för det för individens faktiska strävanden oundgängligen nödvändiga beståndet av ett samhälleligt helt, utan vilket — om nu ett sådant tankeexperiment finge göras — människorna icke skulle kunna utveckla sina livsmöjligheter såsom civiliserade varelser.

Det kan visas, att jämväl uppehållet av *skadeståndsrätten* är nödvändigt för åstadkommande av den allmänna trygghet i samhället, som är en väsentlig förutsättning för all både produktion och omsättning. Om en person genom vårdslöst handlingssätt vållar skada för en annan, blir han, om uppgörelse i godo icke kan träffas, dömd att betala skadestånd, och denna dom kan därefter exekveras. Den för produktion och omsättning i samhället nödiga allmänna trygghetskänslan ligger nu på två olika sätt i bakgrunden för denna skadeståndsprincip. Det allmänna medvetandet om att skadeståndsreaktionen regelmässigt är förbunden med vårdslösa skadegörelser eggas människorna i allmänhet att undvika sådana och att i stället för vårdslöshet iakttaga ett aktsamt handlingssätt. Denna skadeståndets *prevenierande* funktion utgör den primära och *dominerande* synpunkten. Det är ju tydligt, att de vårdslösa handlingssättens nedbringande till så liten frekvens som möjligt ur samhällets synpunkt måste vara det viktigaste. Men å andra sidan är det också givet, att — när trots den prevenierande funktionen vårdslösa skadegörelser likväl i undantagsfall måste kunna inträffa — *den genom preventionen alstrade trygghetskänslan ytterligare förstärkes* genom det allmänna medvetandet om, att rättsreaktionen på sådana skadegörelser *icke* består i tvångsbetalning till *statskassan* utan formas till ett *skadestånd åt den skadade själv*. Att detta senare dock förnuftigtvis måste vara en *relativt* underordnad synpunkt måste kunna inses.³

Ehuru skadeståndsrättens utomordentliga nyttighet, ja nödvändighet, för hela samhällsekonomin blir uppenbar för envar, så snart uppmärksamheten riktats därpå, gör likväl rättsvetenskapen ingen direkt användning av detta sakförhållande i sin behandling av skadeståndsrätten. Den nyssnämnda primära och dominerande synpunkten tappas bort, varigenom man totalt missförstår betydelsen av den andra synpunkten, rättsreak-

¹ Se ytterligare härom Principinledning, s. 10 ff.; Svar till professor Thyren, s. 8 ff.; Obligationsbegreppet II, 1, s. 195 ff.

² Se härom närmare Principinledning, s. 21 ff., och Svar till professor Thyren, s. 105 ff.

³ Se härom min Kritik av Nordiska skadeståndsläror i Tidskrift f. Retsv., 1923, s. 85—89, s. 102—106.

tionens utformning till ett skadestånd. Man tror nämligen, att skadeståndstvånget mot den vårdslöse skadegöraren har sin grund däri, att det är *rättvist*, att han får betala ersättning. Genom sin vårdslösa skadegörelse har han begått en klandervärd handling, innebärande en *pliktövertredelse*. På grund av denna sin skuld har han gjort sig *förtjänt* av skadeståndstvånget. Och dock kunna sådana rättfärdighetssynpunkter omedelbart visas vara fullkomligt realiserbara. Man menar tydligen, att skadeståndsreaktionen vore motiverad just i sin egenskap av rättvis vederläggning. Såsom *rättvis* kunde dock en vedergällning, också inför de mest minimala pretentioner, icke te sig, såvida den icke i motsvarande situationer drabbade *alla lika*. Men det säger sig ju självt, att ett och samma skadeståndstvång drabbar synnerligen olika, alltefter olika personers förmögenhetsställning. Skulle något sken av rättvisa sålunda kunna bevaras, kunde överhuvud någon *regel* för skadeståndets storlek icke fastställas, utan detta måste bestämmas än si, än så, allt efter skadegörarens förmögenhetsförhållanden. Emellertid menar man nu något särskilt, när man tror sig kunna motivera skadeståndstvånget med rättvisa. Man tar ett visst fall och ställer de båda parterna upp emot varandra, den skadade och skadegöraren, och företager, såsom man tror, ur förnufts-synpunkt en avvägning av bådass intressen. Man frågar så här: vilkens intresse är ur förnufts-synpunkt mest beaktansvärt, den skadades intresse av att erhålla gottgörelse för skadan, eller skadegörarens intresse att slippa betala ersättning. Och eftersom nu skadegöraren gjort något *klandervärd*, deklarerar hans intresse vara underlägset den förres. Jag skall här icke närmare utreda, hurusom denna nu antydda frågeställning beror på ett fullkomligt missförstånd av hela rättsmekanismens natur. Man stirrar sig blind på ett visst enskilt fall, ett litet obetydligt moment, som man ryckt loss ur sitt sammanhang och som i detta lösryckta tillstånd överhuvud icke kan bli föremål för en saklig granskning. Hur skulle ett sakligt motiverat omdöme angående skadeståndsrättens funktion kunna av-givas *på grund av blott och bart den undantagssituation*, då skadegörelse skett, med totalt förbiseende av den oräkneliga mängden av »fall», då skadegörelse *kunnat* ske men *icke* skett, endast och allenast av den anledning, att det uppehålles — en skadeståndsrätt? Jag skall som sagt icke närmare ingå härpå.¹ Jag endast vill med exempel påvisa, även bortsett från nu antydda kritik, hur ohållbar den anlagda rättvisesynpunkten måste te sig vid en nykter betraktelse. En fattig stackare har av vårdslöshet tillfogat en miljonär skada för några tusen kronor. Kan det *i och för sig* anses förnuftigt, att den fattige mannen med hustru och oförsörjda barn kanske skall få sättas på bar backe, på det att miljonären skall få sin förlust ersatt? En sak är ju, att en sådan rättsregel måste uppehållas. Men att detta skulle framgå såsom det *genom sin förnuftighet rättvisa* resultatet av den nämnda intresseavvägningen, skulle förvisso bestridas

¹ Se om saken Obligationsbegreppet I, s. 93—101.

just av förnuftiga människor, såvitt de överhuvud hade någon känsla för »rätt och orätt». En förnuftig avvägning av de uppställda intressena i det angivna fallet måste hos sådana människor leda till motsatt resultat. Hade åter skadegöraren varit miljonär och den skadade fattig, så skulle givetvis intresseavvägningen ifråga ha lett till skadeståndstvång för den förre. Naturligtvis måste situationen också kunna tänkas sådan, att intresseavvägningen icke kan fälla något bestämt utslag, när den *ena* förnuftiga människan skulle göra den värderingen, den *andra* en annan.

Man förstår av det sagda, att skulle man verkligen försöka att realisera några synpunkter av rättvisa, så skulle man få döma än si, än så. Några *regler* angående skadestånd skulle överhuvud icke kunna uppehållas. Men nu är det, såsom jag påvisade, med hänsyn till den allmänna rättssäkerheten och omsättningen av största vikt, just att denna *regel* uppehålls, att skadestånd vilar å den person, som genom sin vårdslöshet vållat skada för någon. Denna synpunkt kan verkligen användas såsom *realiserbar* grund för en skadeståndsrätt, under det att ett försök att verkligen tillämpa rättvisesynpunkterna skulle leda till ett *kaotiskt* tillstånd i stället för en regelbunden ordning.

Till det sagda kommer nu ytterligare, att *skuld* hos skadegöraren, manifesterad genom hans vårdslösa handlingssätt, överhuvud icke, lika litet som skuld hos brottslingen, kan tänkas motivera rättsreaktion såsom en rättvis vedergällning mot honom. Visserligen måste medgivas, att rättsvetenskapen för att få någon styrrel på detta godtyckliga skuldbegrepp har gjort en konstruktion, som kommer det hela att gå utmärkt bra ihop — på papperet. Men det tråkiga är, att denna konstruktion icke har den mest minimala kontakt med den värld, vari människorna leva. Jag syftar på *rättstridighetsbegreppet*. Detta innebär, att över de enskilda människorna, domstolarna och andra myndigheter stode befällande och förbjudande normer, skapande för människorna rättslig plikt att handla i enlighet med dessa normer. På detta sätt skulle *varje* brott och vårdslös skadegörelse komma att ur *rättslig* synpunkt — och det var ju det man ville åstadkomma — innefatta ett pliktvidrigt handlingssätt. Nu kan det emellertid visas, att rättstridighetsläran vilar på en serie av misstag.¹ Här skall i sådant avseende blott erinras därom, dels att sådana normer icke kunna ha existens, av den anledning att det icke finns något subjekt, varifrån de kunna tänkas emanera, dels ock att — även antaget att normerna funnes — deras pliktskapande effekt måste ligga utanför ett i den naturliga världen uppfattbart sammanhang. Och vad som tilläventyrs kan tilldraga sig i andevärlden är eller borde åtminstone vara utan intresse för aktuellt samhällsliv och därmed för aktuell politik.

Med ovanstående har jag endast genom en central exemplifiering velat

¹ Se härom Principinledning, s. 10 ff, Svar till professor Thyren, s. 8—74, samt Obligationsbegreppet, II, 1, s. 39—44, s. 195—204.

belysa, hurusom rättsvetenskapen, stödande sig på det allmänna rättsmedvetandets föreställningar, söker pressa in rättsregler, vilkas uppehållande har fullgod förklaring i nödvändigheten därav för människornas fortsatta liv i kultur och civilisation, under en absolut — d. v. s. i en högre värld existerande — rättvisas synpunkter. Det kan visas över hela rättsområdet, hur det råder en kamp mellan dessa verklighetssynpunkter och fantastiska rättviseföreställningar.¹ Det kan också visas, att rättsmedvetandets ifrågavarande föreställningar om rättigheter, rättskränkningar och skuld såsom rättvis grund för rättsreaktioner själva omedelbart ha sitt nödvändiga stöd i — dessa rättsreaktioner. Kort och schematiskt förhåller det sig på följande sätt: vissa samhällsnyttiga intressen sätta sin prägel på rättsordningen, som i sin tur leder och uppehåller rättsmedvetandet; och denna rättsordningens betydelse för rättsmedvetandet är i längden och i det stora hela just beroende av att rättsordningen är bestämd av vad som enligt förhärskande värdering är nyttigt för det allmänna.²

•

Det är detta, som avses, när jag inledningsvis betonat, att hela den rättsliga föreställningsvärlden icke är något annat än en ideologisk överbyggnad på vissa sociala realiteter, sammanhängande med det faktiska rättsmaskineriet. Ideologisk: d. v. s. denna överbyggnad har visserligen sin *objektiva* förklaringsgrund i det faktiska rättsmaskineriet, men *subjektivt*, i föreställningssättet, har den ingen annan grund än sig själv, d. v. s. i blotta *idéen* om rättigheter och rättsplikter såsom varande det centrala i en viss abstrakt ordning av *rättvisa*. Själva det faktiska rättsmaskineriet (de med en viss opartiskhet och likformighet ledda och avdömda rättegångarna ävensom domarnas exekvering med praktiskt taget oemotståndlig makt) tros i denna idévärld vara till för att i fall av behov skydda rättigheterna och i görligaste mån realisera rättvisan. Alltså, vad som är en nödvändig faktisk *orsak* till att dessa övernaturliga rättsidéer överhuvud kunnat bemäktiga sig människornas sinnen, betraktar man såsom en *följd* av dem. Se där den förfalskning, som i det allmänna rättsmedvetandet göres av de rättsliga *realiteterna!*

Det levande livet, med människornas strävanden att utveckla sina livsmöjligheter såsom samhällsindivider, är så starkt, att också i och för sig livsfientliga faktorer, även om de icke kunna tillintetgöras, likväl kunna betvingas och i betvingat tillstånd tagas i människornas tjänst just till realiserandet av nyssantydna strävanden. Min avsikt är icke att här söka närmare antyda, huru under årtusendenas lopp människorna, utan medveten klarhet om den förväxling de göra av sant och falskt, av primärt och sekundärt, tagit det allmänna rättsmedvetandets irrationella föreställningar i sin tjänst, huru dessa införlivats i rättsmaskineriet och

¹ Se Obligationsbegreppet II, 1, s. 187—241.

² Det närmare härom se Obligationsbegreppet II, 1, s. 74—91.

där ingå såsom nödvändiga små kuggar för att uppehållandet på ett tillfredsställande sätt av stora delar av rättsordningen överhuvud skall kunna åstadkommas.¹ Här skall endast erinras om en sida av saken, som är av yttersta vikt för förståelsen av de härskande rättsföreställningarnas *ödesdiga betydelse i förhållandena mellan folken*. Vad som åsyftas är det mera negativa, huru rättsmedvetandets idéer inom en stat förlora sin genom sin osannhet farliga karaktär just därigenom, att där dock uppehålls en faktisk ordning. Denna håller, trots allt, *de fantastiska föreställningarna i schack* och hindrar dem att med någon större kraft bryta sig ut över de skrankor som äro nödvändiga, om de icke skola bli till människornas förgörelse. I detta avseende må följande här få meddelas.

Rättsmedvetandets rättigheter skola ju finnas till oberoende av det faktiska rättsmaskineriet (rättsordningens uppehållande). Genom detta abstrakta fonderande av rättigheterna erhålla de med logisk nödvändighet *absolut* karaktär. Eftersom rättighetsmakten skall existera oberoende av allt statligt tvång, så kan det icke finnas något annat än personens egen vilja, som blir bestämmande för, om en »välförvärvad» rättighet skall stanna kvar hos honom eller icke. Då nu rättighetsmakten givetvis skall vara något annat än ett tomt ord, så blir resultatet, att rättighetshavaren i princip måste vara befogad att själv med sina faktiska resurser och sålunda — allt efter behov och förmåga — med hänsynslöst våld hävda sin rättighet. Den mest blodiga självtäkt inom »samhället», ett allas krig mot alla, är därför i princip den ofrånkomliga konsekvensen av rättsmedvetandets rättigheter. Det är ett psykologiskt spörsmål av största intresse, huru det kommit sig, att under dessa omständigheter t. o. m. eljest klart reflekterande människor icke för länge sedan bragts till insikt om, att människors »rättigheter» äro genuina vidskepligheter, att sätta i paritet med tron på djävlar och troll. I stället förmenar man i allmänhet, att det förhåller sig så, att rättigheterna till sitt »egentliga väsen» ha denna absoluta karaktär. Men, konstruerar man nu vidare, det civiliserade samhället låter sig ej förena med de våldsamer och den blodighet, som skulle bli följderna av de absoluta rättigheternas realiserande. Därför överlåtes det åt vissa samhällsorgan att, i den mån rättigheterna icke på frivillighetens väg realiserar, ombesörja detta genom en särskild processuell ordning. Och härmed är jag i denna del av min framställning framme vid själva kärnpunkten, som *i folkrättspolitiken blivit förbisedd*. Genom den absoluta rättighetsmaktens överlåtande på samhällsorganen, genom att *faktiskt en rättsordning uppehålls och i det hela fullkomligt tyglar rättsmedvetandets rättigheter, förlora dessa inom staten sin fördärvbringande karaktär*. — Frågar man sig, hur det allmänna rättsmedvetandet, som själv »producerat» just de absoluta rättigheterna, kan nöja sig med, att de på detta sätt kringskäras, så skulle ett tillräckligt svar bliva alltför

¹ Se härom Obligationsbegreppet II, 1, s. 83—90, jämte där gjorda hänvisningar. Några antydningar skola dock göras under rubriken »Folkrättens farlighet».

vidlyftigt för att här lämpligen kunna inpassas. Blott så mycket skall sägas, att det sammanhänger med, vad jag nyss antydde, att rättsmedvetandet, trots all sin oförnuftighet, är av utomordentlig betydelse för hela rättsmekanismens uppehållande. Man kan säga, att på botten av rättsmedvetandet går en av sociala hänsyn bestämd grundton, som i viss grad anger takten och gränserna för rättsmedvetandets föreställningar om rättvisan och dess realiserande. Den s. k. självtäktens uppenbara fientlighet mot det nationella samhället har fört det nationella rättsmedvetandet så långt i riktning mot uppgivelse av sina egentliga idéer och av de absoluta rättigheterna, att den s. k. självtäktens »orättfärdighet» i stor utsträckning numera kan sägas vara rättsmedvetandets eget postulat.

Nu säger visserligen senare tiders jurisprudence, särskilt den s. k. rättspositivistiska, att den aldrig trott på några absoluta rättigheter. Ur dess synpunkt skulle sålunda min kritik endast slå in öppna dörrar. Härtill måste nu först sägas, att den ifrågavarande jurisprudence, om den kan ha någon saklig grund för sin mening, fullkomligt förnekar sig själv, då den producerar sig på det *folkrättsliga* området. Ty där, i förhållandet mellan folken, kan det ju aldrig vara fråga om något annat än de absoluta rättigheterna, vilket också tager sig uttryck däri, att rättighetshavaren i yttersta hand har att *själv väpnad till tänderna hävda sina egna rättigheter!* Vid detta förhållande har rättspositivismens bestridande av de absoluta rättigheterna i detta sammanhang intet direkt intresse. Men det kan likväl vara lämpligt att påpeka, att dess ståndpunkt innebär ett uppgivande av konsekvenserna av hela det grundlag, varpå den alltjämt faktiskt bygger. I likhet med den äldre jurisprudence innefattar även rättspositivismen tro på individernas rättigheter, d. v. s. på rättigheter *in abstracto*, vilka skola finnas oberoende av det faktiska rättsmaskineriet. Men detta leder logiskt, såsom redan visats, till det principiella antagandet av rättigheter i absolut mening. Denna syn på saken måste bryta sig igenom, så snart den icke hämmas av positivt uppehållen rättsordning.

Man söker visserligen bortförklara denna genanta konsekvens med följande resonemang. Människorna äro subjekt för rättigheter, icke såsom enskilda individer utan blott såsom leder i samhällsorganisationen. Därav måste följa, att rättigheterna icke kunna vara absoluta utan till själva sin upprinnelse och natur måste vara sådana, att deras genomförande icke *kan* stå i strid med betingelserna för samhällets bestånd och nyttiga utveckling. I sin isolering låta ju sådana satser mycket bra. Men ser man dem i det sammanhang, vari de insättas, måste de betraktas såsom rena meningslösheter. Ty först och främst är talet om människorna såsom varande i rättsligt avseende *blott* leder i samhällsorganisationen en faktisk osanning. Hur många människor äro verkligen *fyllda* av en känsla av samhällssolidaritet? Men även om vi blott hålla oss till detta fåtal, så vore det dock endast en försvinnande obetydlig procent, en handfull svär-

mare, som skulle kunna tro, att de verkligen uppgivit sin individualitet. Alltså, den stora massan människor känna sig — åtminstone jämväl — som individer och inrätta sig i sina rättsliga angelägenheter — åtminstone jämväl — som individer. De flesta rättsliga transaktioner i det dagliga livet vore otänkbara, om människorna hade uppgivit sin individualitet. Under dessa omständigheter blir talet om människorna såsom, ur rättslig synpunkt, endast leder i samhällsorganisationen icke annat än en konstruktion på papperet, för vilken inga fakta kunna anföras. Men också med jurisprudentens, rättspositivismen däri innesluten, egna utgångspunkter, blir sådant tal bara en i sammanhanget motsägelsefullt inslungad fras. Ty till dessa utgångspunkter hör ju framför allt, att individerna skola vara *självständiga subjekt för rättigheter* både emot varandra och t. o. m. mot samhället. Denna motsägelse hos jurisprudenten är endast ytterligare ett indicium på, att föreställningarna angående existensen av människors rättigheter icke låta förena sig med betingelserna för ett samhälle. Man känner detta på sig och vill fördenskull med resonemang av nu antydd art söka mjuka upp rättighetsbegreppet och anpassa det efter samhällets behov. Låt vara att jurisprudenten i allmänhet vant sig vid konstruktioner, vilka liksom en kautschuk kunna godtyckligt allt efter syftet formas och hanteras, så ligger det dock helt annorlunda till vid rättighetsbegreppet. Detta är i all sin övernaturalighet dock sätillvida att likna vid en gråsten, att det icke låter sig uppmjukas på ett för samhällsvetenskapen brukbart sätt. Rättighetsbegreppets relativa oskadlighet inom ett land kan därför icke bero på något annat än den faktiskt uppehållna ordningen, som tyglar rättighetsfantasierna och hindrar den att släppa sig lös och animera människorna att till ömsesidigt fördärv hävda sina »rättigheter» i dessas absoluta karaktär. När rättsvetenskapen, åberopande sig på rättigheternas inordnande under samhällsordningen, bestrider deras absoluta och farliga *natur*, är sålunda detta bestridande lika meningslöst, som om exempelvis en naturvetenskapsman förklarade, att de mest blodtörstiga vilddjur icke vore farliga för människorna, och till stöd för ett sådant påstående hänvisade publiken till ett menageri, varest det stode en var fritt att genom burarnas galler övertyga sig om djurens ofarlighet.

Detsamma, som nu sagts om rättigheternas avtrubbnings och behärskning genom rättsmaskineriet, gäller givetvis också rättvisechimären i det hela. Detta följer ju redan därav, att rättvisan själv framförallt skall bestå just i rättigheternas realiserande och i gottgörelse för rättskränkningar. I övrigt hänvisar jag till det ovan sagda angående straff och skadestånd, varav ju framgår, att dessa rättsreaktioner genomföras stick i stäv mot »rättvisan».

Den s. k. rätten mellan staterna, »folkrätten».

Övergå vi nu till en granskning av »rätten» mellan folken, så kan först konstateras, att vissa allmänna *rättsföreställningar* äro alldeles de samma som inom de olika länderna. Man tror på vissa staternas ursprungliga rättigheter och plikter mot varandra. Man tror vidare, att staterna genom avtal kunna ömsesidigt rättsligt binda varandra, d. v. s. producera särskilda rättigheter och plikter mot varandra. Vidare tros en stat kunna genom sitt handlingssätt rättsligen kränka en annan och därigenom ådraga sig skuld, som motiverar rättsliga reaktioner, analoga med straff eller skadestånd inom en stat.

Denna överensstämmelse i *föreställningarna* angående saken har nu ingen motsvarighet, när man går till *saken själv*. Vad som utgör det *sakliga* underlaget för rättsföreställningarna inom ett land existerar helt enkelt icke i förhållandena mellan folken. Detta kan nu mycket tydligt bevisas genom exempel. Om t. ex. inom ett land en förening av personer förmenar sig ha en fordran mot en annan förening av personer och denna senare icke frivilligt betalar, så skulle det icke anses ha något med *fordringsrättens hävdande* att skaffa, om ordföranden i den förra, själv väpnad till tänderna, satte sig i spetsen för de på samma sätt väpnade föreningsmedlemmarna, hotande att hugga ned så många av den andra föreningens medlemmar, som vore nödvändigt för att komma åt kassan. Emot att betrakta sådant som *rättsligt* förfarande till *rättigheters* realiserande resa sig enligt härskande åskådning följande för envar påtagliga invändningar. 1) En rättighet anses icke föreligga blott därför att den förmenta rättighetshavaren själv påstår det. Utan dess existens måste först fastställas efter omsorgsfull utredning enligt vissa möjligast fasta principer (lagar) av därtill möjligast skickliga och opartiska personer (domare). 2) Men icke ens efter det sådant fastställande skett, anses det vara rättsligt, att rättighetshavaren — om den »förpliktade» föreningen vägrar att låta honom komma i åtnjutande av rättigheten — på antytt sätt hugger ned den »förpliktade» föreningens medlemmar. Utan rättighetshavaren får nöja sig med vad en särskild exekutiv myndighet efter hans hänvändelse till denna kan åstadkomma. Man måste ju medgiva, att dessa invändningar avse något för den nationella rätten väsentligt.

Gå vi nu till förhållandena mellan folken,¹ så spela, likaledes enligt härskande åskådning, *sådana invändningar ingen som helst roll i fråga om »rätt» eller »orätt»*. Det är tvärtom allmänt antaget, att, om en stat finner sina rättigheter kränkta av annan stat och denna vägrar att frivilligt giva satisfaktion, så kan den förra handla så, som den »anser nödvändigt för rättens hävdande, d. v. s. eventuellt gripa till krig».²

¹ Därvid bortses för enkelhets skull tillsvidare från akten för nationernas förbund, vars betydelse sedan skall behandlas.

² Jfr de sakkunnigas utredning rörande Sveriges försvarspolitiska läge etc. i Statens off. utr. 1930: 12, s. 9.

Efter sådana iakttagelser står man först frågande efter meningen med att tala om å ena sidan den nationella och å andra sidan den internationella rätten. Nu kan man visserligen använda orden så, som man behagar. Detta kan dock stundom endast ske till en viss gräns, om icke den rena meningslösheten skall uppstå. Med rätten inom ett samhälle avser man ju något för detta outhärligt. Och det outhärliga skall ju — hur falskt man nu än ser på det hela — sammanhånga just därmed, att parten själv varken får bestämma, att han har en rättighet, eller, sedan sådan av opartisk domstol fastställts, med våldsamma resurser realisera rättigheten. Under dessa omständigheter förefaller det ju såsom den rena meningslösheten, att i förhållandena mellan folken under rättsrubriken införa något — som är diametralt motsatt den nationella rätten — nämligen den statliga partens *ensidiga* förfäktande av rättighetens existens och en sålunda förfäktad rättighets realiserande genom partens väpnade makt. Rätt i ena fallet: vad som efter givna lagar fastställs såsom rättigheter av opartiska domstolar och realiseras genom ordnat tvång, där rättighetshavarens egen makt är av absolut ingen betydelse. Rätt i andra fallet: partens eget fastställande av sin rättighet och dennas realiserande genom partens egen makt, i fall av behov hans blodiga förgörelse av motparten. Det rör sig här om en för mänskligheten alltsedan gamla tider så livsviktig fråga, att det måste vare uteslutet, att det i rättsbegreppet enligt den allmänna åskådningen verkligen vore fråga om denna meningslösa jonglering med »rätten» såsom blott ett tomt ord. Det måste ligga någon (inbillad) princip bakom rättsbegreppets användande på de varandra till sin natur fullkomligt olikartade företeelserna, en princip, enligt vilken denna olikhet dock för rättsbegreppet ansåges vara oväsentlig, i jämförelse med vad som vore gemensamt. Det torde vara uteslutet att framställa en sådan princip annat än på grund av den förväxling av fakta och fantasier, som enligt det föregående karakteriserar den nationella rättsåskådningen. Det förhåller sig uppenbarligen på följande sätt enligt de rådande föreställningarna, såvitt de »systematiserats» av rättsvetenskapen.

Den grundläggande tanken är, att rättvisan skall i görligaste mån realiseras. Denna rättvisa kretsar kring människornas förmenta rättigheter och skyldigheter, vilkas realiserande sålunda just utgör huvudsaken i den ideella rättsordning, som skall ligga i bakgrunden för det hela. Detta anses vara det väsentliga, själva kärnpunkten, i rätten. Följaktligen skall det ingå i både den nationella och internationella rätten. Skillnaden mellan de båda blir på detta sätt »endast», att i den internationella rätten *tillkommer* en förstärkning av den ideella rättsordningen: det faktiska rättsmaskineriet med sina stödjepunkter i lagar, auktoritativa domstolar och exekutiva myndigheter, en förstärkning som sålunda den internationella rätten saknar.

Därmed har då hela saken ställts på huvudet. Efter vad jag förut

har sökt visa är rättsmaskineriet — d. v. s. den yttre apparaten och dess inställning på och influerande av människornas sinnen — *den enda realiteten* i den nationella rätten. Allt det andra, om rättigheter och plikter, avtals såsom sådant rättsgiltighet och hela rättvisetanken, är endast och allenast en i människornas *fantasi* gjord överbyggnad på nämnda realitet. Har jag haft skäl för mina resonemang angående föreställningarna om den nationella rätten, så blir alltså konsekvensen ofrånkomligen den, att hela folkrätten omedelbart icke rör sig om annat än *vissa fantasier, vilka man i okunnighet om deras chimäriska natur gjort till det principiella underlaget för all rätt*. Därmed får då denna i och för sig upprörande cynism — att som *rättens hävdande* betrakta vad som försiggår, när en stat själv efter vissa grunder upphäver sina intressen till rättigheter och tilltvingar sig deras realiserande genom dödande och fördärvande av annan stats medborgare, såvitt icke redan hotet därom gör tillfyllest — sin förklaring. När man kommit fram till tron på en folkrätt, så har man just haft i sikte denna chimäriska rättvisas ordning med staternas rättigheter och plikter, deras skuld, som kräver rättvis reaktion, deras avtal med ordmagisk förmåga att omskapa rättsförhållanden — allt saker och ting, som ingen dödlig ännu kunnat upptäcka med sina sinnen.

Tron på existensen av en folkrätt vilar sålunda på fantasien om en rättviseordning, på något sålunda, som, objektivt sett, måste betraktas såsom en lögn. Må statsmännen och världsfredstankens särskilt utvalda representanter söka sätta sin in i detta förhållande! Denna insikt är, såsom vi skola finna, ingalunda utan en mycket stor betydelse för navigeringen i nationernas förbund, såvitt en tryggare fredskurs skall kunna hållas.

I början av framställningen framhöll jag emellertid, att vissa realiteter kunde under fredliga och normala förhållanden skönjas såsom anledning till de folkrättsliga spekulationerna. Dessa realiteter ha dock inga med de nationellrättsliga *realiteterna* jämförliga drag. Låt oss ett ögonblick granska situationen t. ex. vid staternas s. k. suveränitet, rättigheten för en stat att härska över sitt område. Såvitt här den rent »rättsliga» sidan av saken är i fråga, har denna rättighet sin förebild i den enskildes äganderätt. Givet är också att man tänker sig suveränen ha en rättslig makt över territoriet, analog med ägarens rättsliga makt, låt vara att rättighetens »innehåll» skall vara olikartat i de båda fallen. Men nu ha vi ju förut sett, att individens s. k. äganderätt icke kunde vara något annat än en position i avseende å tinget, som uppstod som en *konsekvens* av det faktiska rättsmaskineriet, d. v. s. därav att s. k. regler om tingets vindicerande åt »ägaren» och om straff och skadeståndstvång för rånare, tjuvar, åverkare, försnillare och skadegörare uppehölls med en viss opartiskhet och överlägsen kraft. Varje motsvarighet härtill saknas nu vid staternas suveränitetsrättigheter! Vi se här sålunda ytter-

ligare ett oförtydligt bevis på det förut sagda, att det *icke* är *realiteterna* man gått efter, utan att det är *fantasierna* om de enskildas rättigheter, som man tagit och applicerat på förhållandena mellan staterna. Alldeles det-samma gäller i fråga om avtalets »rättsstiftande kraft». De realiteter, som inom staten ligga bakom föreställningen om avtalets ifrågavarande »kraft», har man lämnat obeaktade. Liksom man därför tror på avtalets såsom sådant, d. v. s. dess rent ordmagiska, förmåga att skapa rättigheter och plikter mellan enskilda parter, antager man också, att staterna genom sina fördrag kunde tillskapa rättigheter och plikter mellan varandra.

Att dessa rättighetsfantasier från den nationella rätten kunnat på det internationella området uppehållas, fastän här det reella underlaget saknas, torde nu bero på bland annat följande omständigheter, vilka jag avsett, när jag medgivit, att under fredliga och normala förhållanden vissa realiteter kunde spåras bakom talet om staternas rättigheter och plikter.

1. Först kan nämnas, att det givetvis är av största vikt för den allmänna välfärden, att de olika folken, såsom det numera, i demokratiens tidevarv, heter, få styra sig själva utan inblandning från andra folksida. Den ifrågavarande nyttan besjälar i allmänhet — det visar erfarenheten — hela folket såsom dess livsintresse. Också om det teoretiskt skulle låta säga sig, att en viss nation skulle vinna mera på att »samman-slås» med en annan, så behöver detta icke spela någon roll, så länge nationalitetskänslan reser sig däremot. Vad som här blir bestämmande är folkens egen värdering av frågan. Och så länge nationalitetskänslorna i allmänhet äro så utpräglade, som de hittills varit, finns en naturlig tendens under lugna förhållanden hos ett folk att icke blott vilja hävda sig självt såsom självständig nation utan jämväl respektera motsvarande strävan hos andra folk. Självfallet är att allt detta innefattar en viss hämning för ett land mot att söka inkräkta på ett annat lands frihet att styra sig självt. *Man måste dock observera*, att dessa folkens *strävanden* efter att få utan inblandning från andras sida styra sig själva icke kunna identifieras med folkens *rättigheter* att styra sig själva. Detta följer ju redan av att det icke kan finnas några rättigheter. Men det följer också därav, att dessa strävanden äro och förbli endast vad de äro och att man från deras fakticitet allenast kan draga den slutledningen, att det givetvis är en angelägenhet av utomordentlig vikt att söka i gör-ligaste mån hindra folken från att inkräkta på varandras s. k. självbestämning.

2. Oundgängligt är även att samverkan råder mellan de olika folken. Och sättet för denna samverkan har sitt naturliga medium i statsfördraget, på samma sätt som inom staten avtalet är det självfallna och främsta omsättningsmedlet. Det blir därför av utomordentlig vikt för det helas väl, att statsfördrag upprätthållas. Detta är också klart insett av

åtminstone ledningen inom de olika länderna. Att detta har faktisk betydelse för statsfördragens upprätthållande är tydligt. *Man måste dock observera*, att detta icke låter identifiera sig vare sig med fördragets förmåga att skapa rättigheter och plikter eller med de realiteter, som inom staten kunna innefattas i talet om avtalets rättsliga giltighet.

3. Frukten för krig är givetvis en utomordentlig stark press på de olika staterna att respektera varandras självbestämning och fullgöra ingångna fördrag. Denna fruktan spelar roll icke blott för den militäriskt svagare staten utan jämväl för den starkare. Även ett segerrikt krig kan kosta mera än det smakar. Men dessutom är att märka, att också för den i våldsmakt överlägsna staten kriget icke är utan sina äventyrligheter, särskilt om det är den staten, som på något sätt sökt lägga sig i den andras styrelse eller underlåtit att fullgöra ingånget fördrag. Av skäl, som i nästa punkt skola beröras, kan det då lätt hända, att den får större svårigheter att kämpa mot än blott den svagare statens stridskrafter. *Man måste dock observera*, att den press till respektering av statens självbestämning och av statsfördrag, som ligger i fruktan för krig, orimligen kan anses ha rättslig karaktär. Detta är ju uppenbart av det föregående men blir tydligt, om man blott besinnar, att en stat av fruktan för krig också kan känna sig *nödgad att avstå från* sina s. k. rättigheter, vare sig de skola härflyta av »suveräniteten» eller av fördrag.

4. Till sist återstår att nämna ytterligare något, som är ägnat att egga staterna att respektera varandras områden och ingångna fördrag. Vad jag nu åsyftar har också den betydelsen, att det kastar ett särskilt sken av rättslighet över det hela. Insikten hos stora mängder bland folken och hos de ledande personerna om det skadliga för den allmänna välfärden av att hindra en nation att bestämma över sig själv inom det område, som det en gång genom omständigheterna kommit att få betrakta som sitt, samma insikt om vikten för hela mänskligheten av att en samverkan råder mellan de olika folken och att för den skull ingångna statsfördrag respekteras, och om den särskilda fara, som statshandlingar i strid mot det nu sagda innebära för uppkomsten av krig och därav följande förödelse omedelbart för parterna själva, medelbart även för andra — insikten om allt sådant och om dess betydelse för hela mänskligheten samt den hårda erfarenheten av krigets olyckor ha återverkat på människornas känsloliv och hos de olika folken förmått åstadkomma moraliska reaktioner emot en stat, som kränker annans s. k. suveränitet eller bryter ingånget fördrag. Dessa moraliska reaktioner erhålla ökad styrka därigenom, att de så att säga bäras upp av föreställningen om, att rättigheter blivit kränkta och åtagna rättsplikter blivit åsidosatta. Denna föreställning åter stammar från det allmänna rättsmedvetandet hos individerna, grundat, efter vad jag förut nämnt, på det inomstatliga rättsmaskineriet. Överhuvud är det ju också vid närmare reflexion uppenbart, att den rättsliga fostran, som de olika folken erhållit genom sina egna inomstatliga faktiska rättsord-

ningar, här är av stor betydelse. Den är ett mycket väsentligt moment i det komplex av faktorer, som utgör förutsättningen för neutrala folks moraliska reaktioner mot en »rättskränkande» stat, reaktioner, vilka kunna taga sig uttryck på olika sätt till den kränktes undsättning. Medgivnas måste också att den särskilda utprägling, som den inomstatliga rättsschimären erhållit genom sin användning i »folkrättens» tjänst, ytterligare uppeggar folkens ifrågavarande moraliska reaktioner. Medvetandet hos ledningen av ett land om styrkan och betydelsen av den moraliska indignation, som i andra länder kan uppstå i anledning av en stats »rättskränkning» av en annan stat, manar och varnar till försiktighet.

Nu berörda tvång på staterna att respektera varandras intressen och ingångna överenskommelser har betydelse blott inom en viss gräns. Det verkar, såsom jag allmänt betecknat det, under fredliga och normala förhållanden. Uppstår spänning mellan två stater och når denna en viss höjd, då sprängas sådana band oemotståndligt sönder. Det som håller längst är väl ofta fruktan för kriget. Men även denna får vika, när andra intressen göra sig obetyvligt breda. Och vad angår hänsynen till andra folks och den allmänna välfärden, så finns i sådana fall ett utmärkt medel däremot: det egna intressets sofistikinspirerande förmåga. Denna kommer det egna intresset att bemantras i rättens ädla färger, mot vilka moralreaktionerna från andra folk intet förmå. F. ö., det finns kanske ett eller flera betydande länder, vilka ha gemensamma intressen med den krigiskt stämde. Detta kan vara fullkomligt tillräckligt för att i sådana länder växla in moralreaktionerna på ett därefter lämpat spår. — Man kan naturligtvis med sina ord — såsom en ren meningslöshet — hänföra den i de 4 punkterna nämnda hämningen på de enskilda staternas handlingssätt till »rätten» och i anledning därav talar om deras »rättigheter» och »plikter». Gör man detta, så måste emellertid ihågkommas, dels att sådan »rätt» och sådana »rättigheter» äro något annat än det, som man inom folkrätten avser med »rätt» och »rättigheter», dels ock att rättsföreställningar på sådan grund måste bliva synnerligen bedrägliga och ett byggande på dem ödesdigert, vartill kommer att de, under särskilda omständigheter, äro direkt farliga för freden mellan folken.

Härefter kunna vi återgå till de folkrättsliga idéerna. Oaktat dessas fantastiska karaktär måste det medgivnas, att de, såsom nyss antydde, kunna ha ett visst inflytande till förekommande av krigiska förvecklingar. Framför allt får icke glömmas, att de små nationerna under sekternas lopp haft ett betydande gagn av föreställningarna om sin rättsliga integritet. I hägnet av sådana rättsföreställningar hava småstaterna otvivelaktigt åtnjutit en viss trygghet. Med hänsyn härtill skulle det också för Sverige ha saknats särskild anledning att i detta ämne göra sin stämma hörd, om icke under senaste decenniet de falska rättsföreställningarna genom den inom nationernas förbund förda politiken tagits i bruk på ett sådant sätt, att därigenom vår neutralitet råkar i fara. Syf-

tet med denna min framställning är alldeles icke att söka påverka någon till förnuftig omläggning av sina rättsföreställningar. Utan syftet är endast att söka bidra till den internationella politikens återförande *så-tillvida* i gamla gängor, att rättighetschimären icke ytterligare utnyttjas utöver bristningspunkten, utan att det gagn, som åtminstone Sverige (och andra småstater) hittills haft av densamma, må kunna fortfa- ra. Vad jag syftar till är, kort sagt, att Sverige må kunna åberopa sig på sin »suveräna rättighet» för att själv i händelse av ett europeiskt krig få bestämma sig för att — om det icke bliver direkt angripet — föra en sträng neutralitetspolitik. Vad som häremot kunde sägas är väl endast, att Sverige — låt vara att det för vissa situationer av sagt sin neutralitet — dock fått fullgott vederlag genom medlemskapet i nationernas för- bund och därmed förenade rättigheter. Bedrägligheten i en sådan in- vändning skall nu åskädliggöras. Till den ändan måste först uppvisas fa- ran i allmänhet av att laborera med folkrättsliga föreställningar. Därefter skall jag söka klargöra att — hur stor betydelse man än måste tillmäta själva folkförbundstanken — ingenting kan var osäkrare att bygga fram- tidspolitik på än den »rättsställning», som vi liksom andra förbunds- medlemmar skola anses intaga »i kraft av» förbundsakten.

»Folkrättens» farlighet.

En sak för sig är nu, att den folkrättsordning, som man tror på, icke finns. En annan sak är, att denna tro är så stark, att icke ens, när uppmärksamheten direkt inriktas på beviset för folkrättens existens, några tvivelsmål uppstå. Frånvaron av allt påtagligt rättsmaskineri tyckes icke i allmänhet stämna till någon besinning utan i stället till deklamationer, sådana som att en stat, som blivit rättsligen kränkt, måste

»taga rätten i sina egna händer. Självhjälp och intervention från andra staters sida, vilka sympatisera med den förorättade, utgöra de medel, genom vilka folkrättens regler kunna genomföras och faktiskt också bli genomförda.»¹

Samma tanke återfinnes ju i den förut citerade officiella svenska för- svarsutredningen, där ju påpekas, att parten själv kan *hävda rätten* ge- nom *krig*. Här ha vi kärnpunkten. Ingen som helst faktisk grund har kunnat anföras för detta folkrättstal. Inom ett land har man lagat att gå efter samt skickliga och opartiska domare för att tillämpa dem (ävensom ordnat tvång för domarnas exekvering i fall av behov). Men t. o. m. sådana domare kunna ha mycket svårt att på bästa sätt tolka innehållet i stiftade lagar. Det enda, som likväl i dylika fall gör, att vi finna deras avgöranden vara av rättskaraktär, är just detta, att det är skickliga och opartiska personer, vilka *gjort så gott de kunna, utan hänsyn till egna*

¹ Citat i översättning från ett berömt folkrättsligt verk av Oppenheim—Mc Nair, Inter- national law, 1928, s. 14.

intressen. Men först och främst vad har i uppseglande konflikter en statsstyrelse överhuvud att gå efter vid fastställandet av sina egna rättigheter och plikter? Allmänna rättsmedvetandet? Utan styrsel av ett detsamma tyglade rättsmaskineri kan rättsmedvetandet under omständigheter bli till något fullkomligt irrationellt, en lekboll i de egna intressenas spel. Men det finns dock kutymer att gå efter? När det gäller en verklig eller inbillad livsfråga för ett land, finnas inga normerande kutymer, helt enkelt därför att de borttolkas. De kunna t. ex. av part visas strida mot den verkliga folkrätten, själva den folkrättsliga rättviserordningen. Detta är ofta synnerligen lätt, eftersom dels denna ordning blott är en fantasiprodukt, och dels publiken (närmast det egna folket) kan vara mindre nogräknad med argumentationen och därför lätt att övertyga. Vidare kan en viss kutyms tillämplighet bortresoneras genom lämplig framställning av det faktiska läget och olika faktas innebörd. Hur långt tillbaka i historien får man t. ex. gå vid tillrättaläggandet av situationen? På den frågan har man intet tillförlitligt reglerande svar. Men man har dock allahanda internationella fördrag och överenskommelser att rätta sig efter? Dock blott i begränsad mängd. Och vidare: sådana kunna bliva föremål för tolkning, bestämd av de egna intressena och dessas spel på rättsmedvetandets känsloträngar. Överhuvud anholder jag, att man ville göra det icke orimliga tankeexperimentet, att ryska revolutionen utbrutit vid världskrigets början och att för den skull centralmakterna avgått med segern. Är det någon som tror, att den tillämpade folkrätt, vi då fått skåda under alla dessa år, hade haft någon likhet med den vi faktiskt skådat? Skulle då t. ex. ententmakternas »folkrättsliga» krav att få Wilhelm II och vissa tyska militära och civila tjänstemän utlämnade till bestraffning ha kunnat tänkas framställt, skulle då »rätten» till Elsass ha bedömts så, som nu skett, skulle då »skulden» till kriget ha så bedömts, att Tyskland kunde till svältgränsen pressas för att till andra länder utbetala miljardernas skadestånd? Å andra sidan är det svårt att förstå, att ryska revolutionens försenade utbrott skulle kunna utgöra ett rättsfaktum, ledande till en fullkomlig omkastning av resultaten av folkrättens tillämpning i nu berörda punkter. Skulle man möjligen emot resonemanget vilja invända, att det här varit fråga blott om tillämpning av en av segrarna dikterad fredstraktat, varigenom den folkrättsliga situationen förändrats, så visar detta ju endast ytterligare hän på orimligheten i att låta den statliga parten såsom högsta domare bestämma vad som är hans rättigheter. Förtröstar han blott på segern, kan han deklarerera vilket intresse som helst som sin rättighet och efter segern diktera en fred, tack vare vilken detta intresse blir rättsligen grundat i högsta folkrätt. Nu åberopar sig emellertid fredstraktaten därpå, att Wilhelm II begått »den svåraste kränkning av den internationella moralen och fördragens helighet», och (beträffande Elssas-Lothringen) att Tyskland hade att »gottgöra den orätt som Tyskland år 1871

begått såväl emot Frankrikes rätt som också emot befolkningens vilja», samt (beträffande skadeståndet) att »Tyskland och dess allierade vore ansvariga såsom anstiftare¹ av alla förluster och skador», som segerstaterna lidit på grund av »det dem genom Tysklands och dess allierades angrepp påtvungna kriget». Det är sålunda, såsom för övrigt nedan skall närmare utredas, utom all fråga, att fredstraktaten i dessa ärenden utger sig för att vara en tillämpning av folkrätten, ja av den allra högsta och förnämsta folkrätten, den internationella moralen, som givetvis icke kan vara något annat än själva den ursprungliga internationella rättviseordningen.

Man ser av det sagda, att just när fråga är om staternas livsintressen eller i allt fall spänningen mellan de olika makterna nått en viss styrka, då anpassar sig »folkrätten» för en part helt och hållet efter hans egna intressen, åtminstone om han själv eller i kombination med sympatiserande stater känner sig tillräckligt stark för att på detta sätt våga hävda »folkrätten». När nu själva folkrättsvetenskapen tvingas att helt öpenhjärtigt förklara till bevis för folkrättens verklighet, att vid mellanfolkliga konflikter den kränkta parten själv och hans allierade taga denna rätt i egna händer och efter bästa krafter och förmåga realisera densamma, så torde utan överdrift kunna sägas, att därmed angivits folkrättens motto: bocken som trädgårdsmästare. Visserligen talar Oppenheim blott om den »kränkta» parten och dennas allierade. Men då »rätten» tages i egna händer och skall realiseras genom »självhjälp», så betyder detta, att rättighetsläget bestämmes av part själv. Vad hindrar nu, att båda parterna deklarerar sig som »förorättade» och skaffa sig sympatier hos andra. Hur det verkligen och definitivt hänger ihop med rättsfrågan får man sedan kanske icke veta, förrän den ena partssidan ligger där förblödd och vanmäktig. Då vet man, att *den* hade *orätten* på sin sida och att den andra parten med sina allierade icke gjort något annat än *hävdad rätten!*

Också detta bestyrkes av folkrättsvetenskapens egna utsagor i sak, om ock icke direkt i ord. I en upplaga redan före världskriget skrev Oppenheim vad som i översättning lyder sålunda:

»Kränkningar av folkrätten äro visserligen vanliga. Men överträdarne (the offenders) försöka *alltid* bevisa, att deras handlingar *icke* innebära någon kränkning och att de hava *rätt* enligt *folkrätten* att handla, som de göra, eller åtminstone att ingen folkrättslig regel står emot deras handlingssätt. Har någonsin en stat erkänt, att den stode i begrepp att bryta mot folkrätten eller att den någonsin gjort det? Faktum är att staterna, när de bryta mot folkrätten, aldrig bestrida dess existens utan tvärtom erkänna denna genom att bemöda sig att giva folkrätten en för deras handlingssätt gynnsam tolkning» (kurs. här)!

¹ I de franska och engelska texterna talas i 231 art. om Tysklands etc. ansvarighet såsom havande *förorsakat* alla förluster och skador. I den tyska översättningen heter det, att Tyskland etc. vore ansvarigt såsom »Urheber aller Verluste etc.».

Visserligen är detta uttalande såtillvida ohållbart, som talet om folkrättens kränkning och om dess överträdare måste innefatta en cirkel i tankegången. Å ena sidan har ju part själv att taga rätten i egna händer, å andra sidan hävdar ju enligt uttalandet varje part, att han har rätten på sin sida. Under sådana omständigheter saknas ju all möjlighet att (före fredsslutet!) konstatera »rättsläget» mellan parterna och sålunda tala om någon rättskränkning. Men härigenom får uttalandet å andra sidan stor betydelse. Ty det innefattar nu indirekt ett medgivande från mest sakkunniga håll, att folkrätten icke är något annat än fraser, som av partssidorna ömsesidigt utnyttjas till stärkande och uppfanatiserande av deras intressen. Läger man det ena till det andra, så synes det ofrånkomligt, att folkrättsvetenskapen icke kan prestera bevis för att vad den själv avser med folkrätten väsentligen är något annat än den »ordning», som praktiseras mellan rovdjuren. Skillnaden synes i princip vara så gott som ingen. Mellan *folken* följer den verkliga rätten den part, som har de starkaste *artificiella* vapnen. Mellan *rovdjuren* följer rätten den part, som har de starkaste *naturliga* vapnen, de kraftigaste käftarna, de vassaste tänderna och de skarpaste klorna.

Vad som nu skildrats är ett uttryck för det särskilda sätt, varpå rättighetschimären verkar i förhållandena *mellan folken*, jämfört med dess betydelse *inom staten*. Här har dock »rättigheterna» sin stödjepunkt i den faktiskt uppehållna ordningen. De kunna icke med någon effekt urgeras utanför rättsmaskineriets gränser och kunna därför icke bliva till någon större skada, men, såsom jag påpekat, till utomordentligt gagn. I internationella förhållanden åter kunna rättigheterna härja hur som helst. De ha ingen faktisk grund utan utbildas bokstavligen i tomma rymden. Den *absoluta* naturen hos rättigheterna, som inom staten fullständigt dämpades, framträder ohejdad mellan staterna, så snart en konflikt blivit tillräckligt tillspetsad. Då kräva »rättigheterna» sin realisering till varje pris, utan hinder av ordnat tvång och utan hinder av några hänsyn till mänsklighetens i det hela välfärd.

För att förstå faran i de absoluta rättigheternas hävdande är det nödvändigt att kortfattat göra några jämförande påpekanden. Vad som gör att rätten *inom staten* får en sådan kraft och styrka, det är dess outhärlighet för samhället, betingad därav att rättsreaktionerna i det hela genomföras med konsekvens och oemotståndlighet. Människorna ha på känn, att rättsreglerna principiellt äro nödvändiga för dem alla. Därmed uppstår kontakt med den sociala instinkten, vilken kommer rättsreglerna att omfattas av rättsmedvetandet, så att detta ogillar de mot rätten stridande handlingssätten och håller rätten i »helgd». Det står ofta en gloria av religiös vördnad kring »rättigheterna» och »rätten», vilket just sammanhänger med den instinktiva känslan av rättens outhärlighet för människorna såsom individer i samhället. På så sätt blir rättskänslan ett särskilt medel, varigenom människorna eggas till handlings-

sätt i överensstämmelse med rättsreglerna. Enär denna eggelse genom den sociala instinkten dels djupt rotas i känslolivet och dels är i det hela allmänt rådande, blir den — på vägar, som här icke skola utredas — en motvikt och den väsentligaste, om icke enda, motvikten mot de mänskliga passionerna och den omedelbara egoismen, vilka i princip leda till handlingar, som stå i strid med rättsordningen. Just på grund av sitt ursprung i samhällsinstinkten är denna rättskänslans betydelse beroende av, att den *kan* fungera socialt, d. v. s. verkligen leda till rättsreglernas uppehållande. Men detta förutsätter tillvaron av auktoritativa lagstiftare, domare och exekutivmyndigheter. Därför är det allmänna rättsmedvetandets betydelse för samhället, hur mycket än det självt medverkar till rättsmaskineriets fungerande, dock *fullständigt beroende av detta*. D. v. s. det råder en ständig växelverkan mellan rättsmedvetandet och rättsmaskineriet, utan stöd i vilket senare det förra skulle förflackas. De absoluta rättsidéerna skulle först taga överhand för att småningom efterträdas av renodlade hämndinstinkter och den animalt primitiva egoismens drifter.

Rättsmedvetandets nu antydda betydelse och sätt att verka *inom* ett land har ingen motsvarighet på det *internationella* området. Här har, som redan nämnts, förflackningen tagit överhand. Rättigheterna i deras *absoluta* karaktär kunna få fritt spelrum och bli bestämmande för tillämpningen av de »rättsregler», som man inbillar sig gälla. I den mån de absoluta rättsidéerna bliva dämpade, beror sådant förvisso icke på någon folkrättslig ordning, som skulle hålla dem i schack. Fastmera är den tyglung av »rättigheternas» framfart, som kan spåras, en följd av rättsföreställningarnas utbildning under de *inomstatliga rättsmaskineriernas* kontroll. Bortsett från det mera omedelbara inflytandet av dessa på rättskänslorna, måste också beaktas, hur rättsordningen i ett land möjliggör vetenskaper och deras framsteg ävensom ökad folkupplysning, allt i sin tur av betydelse för rättsordningens egen utveckling. Den allmänna kulturnivån inom den nutida civilisationen, på detta sätt beroende av den inomstatliga rättens uppehållande, får givetvis i sin tur stor betydelse för människornas uppfattning av mellanfolkliga förhållanden. De olika »staternas», »folkens» åskådningar och känslореaktioner äro givetvis omedelbart beroende av de enskilda människornas sätt att tänka och känna. Är det sålunda tydligt, att de internationella rättsföreställningarna, såvitt de äro av nytta, för denna nytta ha att tacka den kontroll på rättsmedvetandet, som utövats genom de inomstatliga rättsmaskinerierna, så är det å andra sidan lika tydligt, att denna kontroll — just därför att den icke sammanhänger med någon *insikt* om de absoluta rättsidéernas oförnuftighet och farlighet — icke kan ha någon betydelse, när staternas intressen råka i spänd konflikt med varandra och »rättigheternas» absoluta natur alldeles icke motsäges av erfarenheten, som tvärtom lär, att staterna taga »rätten» i egna händer och själva hävda densamma, i fall

av behov, genom krig. Hur mycket än folkens internationella rättsmedvetande kan vara influerat av de respektive landens rättsordningar, så ha därför de olika staterna dock *en helt annan inställning* till den inbillade folkrättsordningen än de enskilda individerna till den inomstatliga ordningen. Rättsmedvetandet, med dess socialt inriktade funktion enligt det förut framhållna, har för individerna inom ett land gjort det till i allmänhet en självklar sak, att hänsyn till den enskildes trygghet och välfärd får vika, när sådant på ett för alla uppenbart sätt blir av nöden för det helas väl. Men i förhållandet mellan staterna pockar varje »individ» (d. v. s. stat) på sig själv såsom ett absolut värde, vars uppoffrande för det allmännas väl icke kommer ifråga. I förhållandena mellan de olika staterna har aldrig funnits någon auktoritativ makt, som konsekvent gör sig gällande genom ett regelmässigt fungerande reaktionssystem, jämförligt med den interna straff- och skadeståndsrätten. Därigenom har intet funnits, som — i analogi med rättsmedvetandets uppgivande av sina ursprungliga, absolut på den enskildes värde inriktade, idéer till förmån för hela landets bästa — i motsättningen mellan staterna förmått rycka det allmänna rättsmedvetandet med sig till inställning på något *över den enskilda staten överordnat*, till inställning på *mänsklighetens* bästa. Tvärtom; eftersom den faktiska grunden för både det internationella och nationella rättsmedvetandet är en och densamma, nämligen det inomstatliga rättsmaskineriet, har det i *båda* fallen (d. v. s. i inomstatliga förhållanden endast såvitt det helas väl klart och tydligt är ifråga och rättsmedvetandet förty sträcker sig utöver de enskilda intressena) blivit inställt på *samma* mål: den enskilda statens bästa. Därmed giver sig då den ödesdigra konsekvensen av sig själv: staten tager rättigheten i sina egna händer, väjande för inga konsekvenser vid dess realiserande, likgiltig för människornas olyckor både i den egna och, framför allt, andra stater. Och hur skulle väl rättighetens fastställande av en stat kunna influeras av hänsyn till mänsklighetens öden? Den har ju sitt stöd i ett rättsmedvetande, som, när det verkligen gäller, är inställt på intet annat än den *ifrågavarande statens väl*.

Det vore ett mycket ytligt sätt att se på denna sak, om man avfärdade densamma därmed, att de falska rättsföreställningarna icke kunde ha någon nämnvärd betydelse i jämförelse med de faktiska intressena. Även dessa senare spela roll för människornas handlingssätt genom *föreställningarna* om desamma. Beaktas nu att de falska rättsföreställningarna just kunna ha ett utomordentligt stort inflytande på *föreställningarna* om staternas intressen, så förstår man, hur ytlig den supponerade invändningen i själva verket är. Vad nu rättsföreställningarna på detta sätt kunna betyda för intressepolitiken kan givetvis icke här närmare utvecklas. Men några antydningar må göras.

Det går i allmänhet numera icke för ett lands styrelse att mer eller mindre öppet åberopa maktlystnad, chauvinism eller hänsyn till landets

ekonomiska vinning för en våldsaktion mot annat land. Att brutalt hävda sitt eget lands krasst materialistiska intressen på bekostnad av ett annat lands är numera så gott som uteslutet. T. o. m. för att rycka det egna landets befolkning med — och långtmera då för att vinna opinionen i andra länder på sin sida — är det nödvändigt att utsmycka den verkliga motive- ringen, den må ha utgjorts av ren egoism eller nationalistiska hat- och hämndkänslor, i de vackraste färger. Den nödiga ideella täckmanteln, genom vilken hela världen, snart sagt, stundom låter lura sig, kan nu endast åstadkommas medelst dessa allmänt i folkmedvetandet rådande men lika fullt rent vidskepliga rättsföreställningar. Men genom deras anbringande uppnås två ting. Dels framträder intresset i synnerligen presentabelt skick. Dels vinner det också avsevärt i styrka: det blir nämligen uppfanatiserat. Och för fanatismen finns, som bekant, inga gränser. Man måste här komma ihåg, vad jag förut helt kort påpekat, nämligen att rättskänslorna ofta genom sin djupa, stundom nära nog religiösa, förankring i känslolivet erhålla en särskild styrka, varigenom de hålla stånd gentemot andra mänskliga passioner. Den gloria av helighet, av absolut okränkbarhet, som stundom omstrålar »rättigheten», kommer en suggestiv kraft att utströmma från densamma, verkande på människornas sinnen som en särskild eggelse till handlingssätt, vilka innefatta rättighetens respekterande. Må man nu betänka vad det innebär, att sådana rättskänslor icke, såsom på det interna området, sätta sig till motvärn mot *utan tvärtom göra gemensam sak med och underblåsa* hat, hämnd och egoism!

Men, invändes det möjligen, en sak är nu tillvaron av nationalistiska och egoistiska intressen. Det går dock icke utan vidare att upphöja dem till rättigheter. Jo, det är just sådant, som inträffar. Åter stå vi inför den olyckliga, all »rätt» bakomliggande grundtanken: de *absoluta* rättigheterna, vilka *här* — i mellanfolkliga förhållanden — parten har att med egna händer söka exekvera. I sådant avseende hänvisas till det föregående. — Alltnog. Man förstår faktiskt på ett infernaliskt sätt att taga de vidskepliga rättsföreställningarna i sin tjänst för politiska syften. Det är just genom att upphöja vissa uppfattningar om nationens intressen till dess rättigheter, genom att ombilda allehanda fullkomligt oförnuftiga vedergällnings- och revanschtankar till något så sublimt som rättsliga idéer — det är just genom sådan idealistisk förklädnad, som nationalism och chauvinism uppkomma och hållas vid liv. Dessa falska rättsföreställningar utgöra faktiskt en särskild kraftkälla för underblåsandet och eggandet av egoismens, hämndens och hatets passioner bland folken. Själva folkrättsvetenskapen medger ju, såsom vi sett, åtminstone indirekt, att i ett krig *alla* kämpa för sin *rätt*. Om icke detta att ha rätten på sin sida vore av ofantlig betydelse, varför skulle det då med sådan energi trumfas in i huvudet på varje soldat, att han kämpar för sitt lands heliga rättigheter? Mordet på österrikiska tronföljarparet i Serajevo i juli 1914 uppkonstruerades genast såsom den serbiska *statens* rättskränkning mot

Österrike-Ungern. Därmed hade den gamla Donaumonarkiens styrelse en synnerligen välkommen *rättsgrund* för sitt ultimatum med ty åtföljande våldsaktion mot Serbien. Här låg alltså för centralmakterna den omedelbara rättsskulden till kriget. Och vilken roll som krigseggelse spelade icke därefter den motsatta koalitionssidans paroller om Tysklands rättsliga (eller moraliska, vilket här är identiskt detsamma) skuld till kriget och om dess kränkning av den »internationella moralen» och »fördragens helighet»? Världskriget gav sannerligen en bild av, hur staternas rättigheter i absolut mening hävdades utan att modereras av några hänsyn till vad som är gagneligt för de bortom landets gränser levande folken. När dessa slumrande rättighetskrafter börja röra på sig, då vet man aldrig, hur det kan sluta. Det kan gå lyckligt. Men det kan också gå olyckligt. Fara är dock alltid å färde, ty all styrelse i en tyglade rättsordning saknas. Väckas dessa mystiska krafter till fullt liv och råka de i full och fri funktion, ve då människorna, leva de även i det först »rättskränkta» landet. Ty inom kort äro alla parter »rättskränkta» och deras kränkta rättigheter kräva satisfaktion. D. v. s. å ömse sidor driva rättighetskrafterna ohejdat sitt spel, likgiltiga för människornas, de levandes och de kommandes, öden; likgiltiga för om alla samlade humanitetsvärden, hela människosläktets arv av kultur och civilisation skulle gå förlorade. Den blodvåg, som för 15 år sedan hotade att dränka hela vår världsdel, torde vittna om att detta icke är överdrifter. Det fanns icke ett bland de krigförande folken, som icke inbillade sig gå i döden för hävdande av högsta rättfärdighet, för hämnande av fosterlandets eller dess allierades kränkta rätt till vare sig ära eller nationell fördel. Med ett ord: det fanns intet krigförande folk, som icke, åtminstone i begynnelsen, besjälades av sin iver att med blodigaste vapen hävda *rätten* eller *moralen* i världen.

Min avsikt är icke att i denna framställning närmare beröra *avrustningsfrågan*. Men ett observandum måste här göras angående ett förbiset sammanhang. Bortsett därifrån att de nu kritiserade rättsliga föreställningarna innefatta en väsentlig hämning på de olika staterna att träda in för en allmän ned- och avrustning, måste uppmärksamheten fästas därå, att till och med en åstadkommen allmän avrustning i längden icke ensam skulle utgöra någon verklig garanti emot krigsfaran. Avrustningstanken har i sådant avseende ett *nödvändigt komplement* i en omläggning av de nu kritiserade rättsföreställningarna. Ty sålänge rättsföreställningarna träda i hat- och hämndinstinkternas tjänst, sålänge vederläggning på fullaste allvar kan krävas i rättens helgade namn, då skola bokstavligen nära nog i en *handvändning* de nödiga angrepps- och försvarsmedlen kunna produceras. För krigsindustriens och den militära teknikens kapacitet finnas numera inga överskådliga gränser.

Allmänt om förbundsaktens rättsliga grundval.

Vad som nu skildrats utgör det rättsliga underlaget för förbundsakten. När det talas om det nya rättsläge, som genom nationernas förbund införts i förhållandena mellan folken, och om de förpliktelser, som förbundet tillhörande stater åtagit sig, så kan intet annat avses än rättseffekter, som skola ha inträtt genom den staternas överenskommelse, som innefattas i förbundsakten. Men att förbundsakten medförde dessa rättseffekter måste givetvis, på samma sätt som andra internationella överenskommelsers rättsverkan, bero på den hittills gällande folkrättens kraft, på hittills rådande principer om staters rättigheter och plikter samt rättsliga förmåga att genom överenskommelser gestalta rättsförhållandena sig emellan. Att hävda att förbundsakten grundlagt en ny folkrätt eller i allt fall stärkt den hittillsvarande folkrätten blir därför endast en sofistisk lek med ord, såvitt syftet därmed vore att för den »nya» folkrättens (d. v. s. efter världskriget) räkning komma ifrån de anmärkningar om folkrättens äventyrlighet, som i det föregående meddelats. Ty om man eliminerar all tro på ordmagi och andra övernaturliga ting, så kan ju förbundsaktens egen förmåga att grunda en ny folkrätt eller förstärka den gamla icke vila på något annat än den kraft, som överenskommelser enligt ditintills rådande folkrättsprinciper skola ha haft. Därmed är det förnuftigtvis uteslutet att urgera någon annan grund för den »nutida» folkrätten än de gamla metafysiska folkrättsidéerna.

Kanske menar man dock endast, att, ehuru själva folkrätten alltjämt är densamma, så vore det likväl en helt ny anda, som i och med tillkomsten av nationernas förbund besjälade tillämpningen av folkrätten. Som bekant kan anden dock vara mycket villig, ehuru köttet är ytterligt svagt. Därför återkommer alltid till sist såsom avgörande det spörsmålet, icke hurudan den tillfälliga *tillämpningen* är under ett staternas tillstånd av fortfarande utmattning och relativt fredliga förhållanden, utan *hur pass fast och tryggt det är*, som man tillämpar. Och svaret på den frågan är givet i det föregående.

Emellertid tyda nu vissa omständigheter på att den anda, ur vilken nationernas förbund vuxit fram, näppeligen i väsentliga avseenden kan betecknas såsom ny i den mening, att den innefattade ett brytande mot de folkrättsliga föreställningar, som enligt det föregående visats vara vådliga för mänsklighetens välfärd. I sådant avseende skola nu en del påpekanden göras. *Dessförinnan önskar jag dock så energiskt som möjligt understryka följande.* När jag nu nödgas beröra vissa sidor av den behandling, som vederfarits Tyskland genom Versaillesfreden, äro mina kritiska anmärkningar på intet sätt riktade mot de i kriget segrande länderna och ha överhuvud intet avseende å själva denna behandling såsom sådan. Det är uteslutande de allmänna rättsliga idéer, som ligga i bakgrunden för handlingssätten ifråga, vilka äro föremål för min kritik.

Dessa rättsidéer ha sannerligen en lika trygg hemortsrätt i Tyskland som i något av de länder, som voro dess motståndare under kriget. Det finns därför heller ingen anledning antaga, att Tyskland och dess förbundna — om situationen vid krigsslutet varit omkastad — skulle ha mindre målmedvetet, än som nu skett å den segrande sidan, »tillämpat» den folkrättsliga chimären mot sina motståndare. Att saken här behandlas på sätt som sker, har sin grund endast och allenast däri, att den på ett särskilt sätt är ägnad att bidra till övertygelsen om svagheten, för att icke säga rent ut nulliteten, i det *folkrättsliga* läge gentemot ett europeiskt krig, som skall ha uppstått genom nationernas förbund, samt, i följd därav, om den extra fara, vårt eget land utsätter sig för genom sitt medlemskap i förbundet, så länge detta medlemskap anses medföra våra s. k. sanktionsplikter. Den nu följande framställningen är sålunda ett direkt led i den argumentation, varpå jag stöder mitt till kammaren framställda yrkande. Att den, liksom hela den föreliggande utredningen, möjligen kan ha större räckvidd, är givetvis ingen anledning att inhibera densamma. Kanske skall trots dessa anmärkningar någon likväl finna ämnet alltför ömtåligt för att beröras inom den svenska riksdagen. En sådan grannlagenhet torde dock bero på en icke fullt genomträngande analys av vad frågan gäller. Man förväxlar då en undersökning av de för *alla* folk, ingalunda blott för segrarna i världskriget, faktiskt betydelsefulla rättsidéerna med en undersökning av, hur *vissa* folk i *vissa* situationer *bort* handla. En sådan undersökning som den sistnämnda är utan ringaste intresse i detta sammanhang och skulle för övrigt fullkomligt gå i det blå. Den förstnämnda undersökningen åter kan icke ha aggressiv karaktär åt något håll. Den rör sig endast och allenast om en ren sanningsfråga, alltså om något som på erfarenhetens grundval låter sig besvaras.

Förbundsakten ingår såsom första del i fredsfördraget i Versailles 1919. Den är författad på *samma* tid och av *samma* författare som fredsfördraget i övrigt. Under dessa omständigheter finns ingen anledning att anse själva förbundsakten bestämd av andra folkrättsliga föreställningar än dem, som framträda i övriga delar av fördraget. Till förverkligandet av detta fördrag behandlades tyska folket under första efterkrigsåren av segermakterna, såsom om det saknade den ställning av respektabilitet, som andra civiliserade länder kunde glädja sig åt. Landet, redan utarmat av kriget, tvingades till ekonomiska prestationer åt besegrarna i en skala, som hittills varit okänd i världshistorien och som hotade att driva hela folket till ruinens och upplösningens brant. Insikten om det ödesdigra i behandlingssättet för snart sagt hela världen ledde till någon uppmjukning i de använda metoderna. Men alltjämt håller förödmjukelsen sitt grepp om folkets nacke, och det tvingas i all sin fattigdom att slava för tillskapande av värden, som folket icke självt får tillgodogöra sig utan skola bortföras till den forna fienden. Vilka för hela mänskligheten olycksbringande följder, som i framtiden kunna spira upp efter denna

sådd, skall nedan beröras. Nu skall endast först understrykas, att denna behandling i fredsfördraget alls icke framträder såsom rätt och slätt ett uttryck för det gamla kända: *vae victis!* Utan enligt 231 och 232 art. i fredsfördraget är det frågan om en ofullständig *gottgörelse* av de skador, vilka Tyskland *anstiftat* genom sitt krigsangrepp och för vilka Tyskland för den skull är *ansvarigt*. Skadeståndsanspråket skulle sålunda ha en allmänt folkrättslig grund. Vissa folkrättslärdade ha dock varit angelägna att visa, att dessa artiklar icke avse någon som helst *rättslig* motivering för Tysklands skadeståndsskyldighet. Det skulle nämligen icke finnas några folkrättsatser, som reglerade segrarens ställning till den besegrade. Må så vara. Men om man nu händelsevis just hade behov av en »folkrättsats», varför skulle man då icke fabricera en dylik? I det virrvarr av tomma abstrakta idéer, varifrån »folkrätten» hämtar sitt stoff, kan man konstruera, hur man vill, hur det bäst passar sig. Man kan ju aldrig »förbygga» sig. Allting går att vrida och vända efter behag, eller, kanske riktigare, man kan i sina konstruktioner aldrig råka in i några verkliga konflikter, eftersom man rör sig i en värld, där ingen verklighet finnes. Men i förevarande avseende hade man alls intet behov att fabricera några nya folkrättsatser. Det fanns dock redan fullt önskvärda sådana, nämligen folkrättsatser som säga, att stater ha rättigheter och plikter, att statsfördrag producera sådana samt att, om kränkning av en rättighet har skett, så erhåller den kränkta staten ett nytt rättsanspråk på *gottgörelse*, till vars realiserande staten ifråga tager rätten i egna händer, därvid användande sig av de tvångsmedel, som bliva nödvändiga. Det är sådana »folkrättsatser», som man indragit i fredstraktaten. De synas här också nödvändiga. Ty här skulle nu konstitueras ett skadeståndsanspråk av hittills i folkens historia oanade dimensioner. Man bör lägga märke till, att ententmakterna i fördraget säga sig medgiva, att Tysklands *resurser icke räcka till* för att säkerställa den *fullständiga gottgörelsen* av alla de anstiftade förlusterna och skadorna. Men vad innefattar detta? Jo, att egentligen vore Tyskland konkursmässigt och borde, om icke nåd ginge för rätt, uppdelas mellan segermakterna. En sådan ståndpunkt, mot vars bakgrund det faktiskt hävdade skadeståndsanspråket måste få ett försonligt skimmer över sig, låter dock svårligen i våra tider motivera sig på basis av det gamla öppet brutala: *vae victis!* Elimineras den särskilt åberopade ansvarigheten på grund av upphov till förlusterna och skadorna, så skulle nämligen ingen annan grund kvarstå än: *vae victis!* Det är sant, att man sökt hävda, att fredsfördraget självt vore att betrakta såsom en särskild rättsgrund för rättsanspråken mot Tyskland, i det att ju Tyskland här såsom kontrahent förpliktat sig till motparterna. Men en sådan fördragets rättsförbindande verkan kunde ju omöjligen ha en förklaring, motsvarande den som antages i avseende å rättseffekten av inomstatliga avtal. Ty det är allmänt antaget i inomstatlig både rättsvetenskap och rättspraxis, att en person icke kan rättsligen förbindas

genom ett avtal, vartill han tvungits genom hot, som innebär trängande fara för hans liv. Detta var emellertid exakt den situation, i vilken Tyskland förmåddes att underteckna fredstraktaten. Vill man åberopa själva det ingångna fördraget såsom rättsgrund, så blir detta därför blott en omskrivning för, att *vae victis!*, segrarens makt att under våldshot diktera sina anspråk, utgjorde en folkrättslig princip. Ty på annan väg kan fördragets rättsstiftande karaktär icke vindiceras. Som sagt måste det ha burit emot att på basis av en *sådan* folkrättssats urgera en ståndpunkt, som faktiskt innefattade, att tyska nationen icke längre hade rättsligt existensberättigande. Må man också ånyo erinra sig, att den rättsliga grundvalen till nationernas förbund skulle läggas just av dem, som dikterade freden, och i samband därmed. *Vae victis!* såsom högsta folkrättsprincip rimmar sig icke med de rättsidéer, som tagit sig uttryck i förbundsakten.

Anledningen därtill må emellertid nu vara vilken som helst; faktum är, såsom jag redan nämnt, att man för sitt skadeståndsanspråk infört en särskild motivering, som logiskt intet kan ha med »rättsprincipen» *vae victis!* att göra. Om icke denna särskilda motivering nu skulle ha *folkrättslig* karaktär, så är det omöjligt att alls finna någon mening med densamma. Det är sant, att ordet »rätt» icke här förekommer. Att åberopa sig därpå är dock intet annat än sofistisk. Påstode man, att fråga här vore om moral och icke rätt, så låge däri intet förnuft. Ty, enligt vad jag förut visat angående den abstrakta chimäriska rättviseordningen såsom liktydig med själva folkrätten, går det helt enkelt icke att skilja den internationella moralen från folkrätten. Men vidare, vad som skulle skilja rätts- och moralregler åt enligt de främsta folkrättslärdas uttalanden vore intet annat, än att, under det att båda i fullt samma grad väddjade till samvetet, så krävde endast rättsreglerna en yttre, utanför samvetet varande, kraft för sitt genomförande.¹ Men meningen var ju icke i fredsfördraget, att Tyskland blott skulle prestera gottgörelse efter sitt samvetes röst. Hade det legat så till, hade segrarna sannerligen icke fått ut en pfennig. För övrigt må här en gång för alla varnas för folkrätts-expertisens försök att, när det passar sig, svänga sig undan med en fras om, att det nu gällde internationell moral och icke rätt. Det är ju till exempel klart, att när kravet restes på Wilhelm II:s utlämnande på den grund, att han kränkt den internationella *moralen*, så ansåg man sig därmed icke åberopa något, som skulle ha mindre stark exekutiv kraft än en kränkning av den internationella *rätten*. Det är samma slags *gränslöst* tänjbara stoff i dem båda. Och det kan just komma på ett ut, om det är internationella moral- eller rättsfantasier, som bidraga till katastroferna för mänskligheten.

Emellertid giva nu redan själva ordalagen klart vid handen, att intet annat än Tysklands internationellt *rättsliga* skuld till förödelserna är avsedd. Varför skulle Tysklands skadeståndsskyldighet (till skillnad från

¹ Oppenheim—Mc Nair. s. 7.

landavträdelserna i allmänhet) uttryckligen motiveras därmed, att fråga vore om en gottgörelse för förluster och skador, för vilka Tyskland vore såsom *anstiftare* (orsakande) *ansvarigt*, om icke meningen just vore att få det väldiga anspråket mot landet motiverat just med rättsliga synpunkter? Att såsom *ansvarig* få betala ersättning för den *skada* man förorsakat är blott och bart en omskrivning för *rättslig skadeståndsskyldighet*! Man har visserligen försökt sig på att bortförklara den »rättsliga» sidan av saken därmed, att Tyskland i fördraget aldrig »erkänt» angrepets »rättstridighet». D. v. s. av *Versaillesfredsfördraget* skulle icke framgå annat, än att kriget från Tysklands sida vore ett *rättsenligt* angrepp! Vilken mening skulle det då ligga i att motivera de ödesdigra följderna för Tyskland med dess *ansvarighet*? I det ifrågavarande bortförklaringsförsöket säges vidare, att Tyskland icke heller i fördraget har »erkänt», att det haft uppsåt till eller vållat världskriget. Man glömmer därvid, att landet dock »erkänner» sig som *angripare*! Skulle Tyskland då ha gått i sömnen, när dess härskaror aggressivt kastades mot gränserna? Dock återigen, vilken mening kunde ligga i understrykandet av dess *ansvarighet* såsom *anstiftare* till *alla* förluster och skador, om icke uppsåt eller åtminstone vållande förelegat? Man kan tryggt lämna denna folk rättsexpertisens sofistisk till »folkrättens» rentvående åt dess värde. Håller man sig till fakta och deras otvetydiga innebörd, så står det utom allt tvivel, att hela denna sak i Versaillesfördraget betraktas såsom en *rättslig* reaktion, motiverad av den *oförrätt*, som begåtts av Tyskland.

I Versaillesfördraget har sålunda tillämpats samma tanke, som behärskar den interna rättsåskådningen och vars oförnuftighet jag här förut har direkt och genom hänvisningar sökt ådagalägga, nämligen att straff och skadestånd vore att anse såsom följder, vilka en person rättvisligen gjort sig *förtjänt av genom sin skuld*. Är nu en sådan tanke på det inomstatliga området logiskt omöjlig, så är den det givetvis också i mellanfolkliga förhållanden. Ja, här blir dess absurditet än mer i ögonen fallande. Här rör det sig ju icke om enskilda personer utan om förhållandet mellan *nationer*. Hur skulle en nation kunna ha skuld ens i den falska mening, vari man *inom* staten laborerar med detta begrepp? Det är blott ren övertro, när man antager, att en nation vore ett enhetligt viljesobjekt, som kunde tillräknas vissa viljeuttryck såsom goda eller dåliga. Lämna vi sådan övertro åt sitt värde, så kan ju nationens skuld icke betyda annat än antingen de olika medborgarnas, d. v. s. folkets eller folkmajoritetens skuld, eller också de styrande människens skuld. Vi se då först på det förra alternativet.

Att majoriteten av det tyska folket, ja ens någon betydande minoritet av detsamma, önskat detta krig vore naturligtvis ett helt godtyckligt påstående. Några som helst bevis för detsamma ha icke heller framlagts. Menar man då möjligen, att skulden ligger däri, att de tyska medborgarna av någon slags försumlighet tolererat en olämplig politik, som de bort

kunna inse skulle leda till katastrof? Inga som helst objektiva grunder ha förebragts för att dylikt kunde sägas med större skäl om tyska folket än om franska folket, serbiska folket, ryska folket etc. Meningen ifråga är sålunda godtycklig och därmed uppenbart oduglig såsom grundval för några slags rättsreaktioner. Kanske är då meningen, att tyska medborgares skuld bestode däri, att soldaterna icke vägrade att följa krigssignalen och hörsamma kommandoropen? En sådan tanke är dock orimlig i två avseenden. Även Frankrike, Serbien, Ryssland etc. hade ju var för sig en krigsmakt. Men krigsmaktens begrepp innefattar den underordnades ovillkorliga lydnessplikt under den överordnade. De tyska soldaterna handlade sålunda endast på just samma sätt, som Frankrike, Serbien, Ryssland etc. fordrade, att deras egna soldater skulle handla. Men vidare är det ju tydligt, att vid ett sådant tillfälle som världskrigets utbrott det helt enkelt skulle ha varit fysiskt omöjligt för tyska både soldater och andra medborgare att kunna stävja arméernas framryckning mot och över de ömsesidiga gränserna. Och icke ens den mest förbenade rättsskolastik tillräknar det som skuld, att man underlåtit något, som man fysiskt icke mäktat utföra. Till sist bör observeras, att stora mängder av de tyska medborgare, av vilka vedergällning i rättfärdighetens namn nu och i framtiden utkräves, vid krigsutbrottet voro omyndig ungdom, ja, t. o. m. barn och ofödda. Men också bortsett från alla nu berörda synpunkter måste varje sansat övervägande leda till ohållbarheten i antagandet av någon i gängse mening skadeståndsgrundande skuld hos tyska folket. Antagandet av sådan skuld måste ju förutsätta, att ett helt lands enskilda innevånare vore genomträngda av två slags moral, en nationell och en internationell, av vilka vid ett krigsutbrott den internationella skulle undantränga den nationella. Men nu är det ett genom den hittills gjorda erfarenheten över hela världen, inklusive sålunda segerlanden från världskriget, ådagalagt faktum, att vid sådana tillfällen den internationella moralen — såvitt man nu överhuvud kan spåra sådan inom ett folk — helt och hållet går upp i eller undantränges av den nationella, tagande sig denna uttryck i den lika mycket i Frankrike, Serbien, Ryssland etc. som i Tyskland högt besjungna fosterlandskärleken.

Också om man ställde sig på den gängse, efter vad det kan visas, oförnuftiga ståndpunkten, att straff och skadestånd vore att motivera såsom genom skuld förtjänt vedergällning, vore det sålunda likväl uteslutet att med tyska folkets skuld kunna deducera fram någon slags *rättslig* motivering för dess behandling enligt Versaillesfördraget, så länge icke någon »rättvis» grund kunnat utletas, för att människor skola av andra påtvingas lidanden för handlingar, som skett, då de voro minderåriga, barn eller ännu icke födda, eller så länge icke någon »rättvis» grund kunnat utletas för att det, som gillas ifråga om Frankrike, Serbien, Ryssland etc., måste ogillas ifråga om Tyskland, särskilt så länge icke någon »rättvis» grund kunnat utletas för att fransmäns, serbers, ryssars etc. fosterlands-

kärlek vore något moraliskt gott, under det att tyskarnas vore ett moraliskt ont.

Härefter gå vi till det senare alternativet: Tysklands behandling vore att rättsligt (eller moraliskt) motivera med de styrande människans skuld. Låt oss, alltjämt med bortseende från det ohållbara i att överhuvud grunda rättsreaktioner på något så imaginärt som personers skuld, antaga, att här verkligen föreläge skuld. D. v. s. det skulle föreligga skuld hos Wilhelm II och en bland miljonerna innevänare i Tyskland till antalet fullkomligt försvinnande liten grupp av människor. Härom behöver ju endast sägas, att allt förnuftigt sammanhang mellan *detta lilla fåtals skuld* å ena sidan och å andra sidan förödmjukandet och det ekonomiska förtryckandet av ett *helt oskyldigt folk* är uteslutet. Antages det likväl, så måste det bero på rättslig vidskepelse.

Även i en annan mycket väsentlig punkt innefattar Versaillesfördraget en »tillämpning» av folkrätten, nämligen den folkrättsliga tron på staternas absoluta rättigheter. Bestämmelserna angående Elsass-Lothringen ha stor principell folkrättslig betydelse. De ådagalägga, att *ingenting* annat än dess egen vilja kunde avhända en stat rättigheten över någon del av dess territorium. Det framgår nämligen av ingressen före 51 art. i fördraget, att Tyskland, i trots av Frankfurterfreden 1871, aldrig haft någon rättighet till de då avträdde områdena av Elsass-Lothringen. Ty detta avträdande berodde enligt nämnda ingress på en orätt, som Tyskland begick emot Frankrikes rätt och befolkningens vilja samt dess representanters högtidliga protester i Bordeaux. I strid med en fredstraktat, som respekterats i nära 50 år, hävdas sålunda i Versaillesfördraget, att Tyskland under hela denna tid orättmätigt innehaft områdena ifråga. Att i detta fördrag talas om Tysklands *moraliska*, icke *rättsliga*, plikt att åter gottgöra den orätt, som det begått 1871 genom att kränka Frankrikes rättighet, säger givetvis ingenting, eftersom det just hör till moralen att respektera andras rättigheter. För övrigt: meningen var ju icke, att Tyskland i fråga om avträdandet av Elsass-Lothringen hade att blott lyda sitt samvete. Vad än Tysklands »samvete» menade om saken, var landet *nödgat* avstå från områdena ifråga. Därmed är man ju, såsom vi nyss sett, enligt själva rättsvetenskapen utanför det blott moraliska gebitet. Eftersom man nu emellertid aldrig hört talas om och väl icke heller kan tänka sig något så befängt, som att en stat skulle *förräva* sig annan stats rättighet genom att *kränka* densamma, så kunde ju icke heller Frankrike förlora sin gamla »rättighet» över Elsass-Lothringen genom Tysklands rättskränkning av densamma 1871. Och eftersom det då framtvungna avträdandet enligt 1919 års fredsfördrag uttryckligen innefattade blott en rättskränkning av Frankrikes rätt, måste ju följden bli, att rättigheten över Elsass-Lothringen hela tiden stannat kvar hos Frankrike.

Med ovanstående har jag, såsom jag redan varit angelägen betona, icke avsett att göra några anmärkningar angående segermakternas själva

handlingssätt gentemot Tyskland, vare sig ifråga om skadeståndet eller Elsass-Lothringen. Om de överhuvud *kunnat* handla väsentligen annorlunda, än de gjort, därom har jag varken kompetens eller anledning att yttra mig. Jag har endast velat erinra om, hur de mest fantastiska folkrättsföreställningar behärska förbundsaktens grundläggare, huru rättsligt ansvar och rättigheter uppkonstrueras på grunder, vilka, så snart man trycker något på dem, spricka sönder som bubblor, hur sådana imaginära grunder också för en opartisk domare vore odugliga att använda, samt hur orimligheten når sin klimax, när den segrande parten själv, tagande rätten i sina egna händer, på dylika fantasier anses kunna bygga upp rättsliga anspråk (eller moraliska, vilka givetvis äro identiskt lika farliga). Beträffande särskilt skadeståndsanspråket mot Tyskland har jag endast velat visa, att i trots av Versaillesfördragets deklarationer någon annan grund därför än *vae victis!* icke kan åberopas och att pressningen av Tyskland *icke är, ur »rättslig» eller »moralisk» synpunkt, i ringaste grad mera motiverat, än om segermakterna beslutit t. ex. att taga ut dessa miljarder av de skandinaviska länderna. Förrän sådana ting bli fullt insedda av den civiliserade världens statsledning, är inrättandet av en förnuftig folkrätt icke tänkbar.* Att Tyskland i fördraget uttryckligen medgivit sin skadeståndsskyldighet, bör man i detta sammanhang tala så tyst som möjligt om. Man får gå *mycket* långt tillbaka i tiden — hos romarna till sekler f. Kr. — innan man påträffar en rättslig vidskeplighet, så primitiv, att man kunde rättsligen tvingas fullgöra »förbindelser», som man under hot om döden påtagit sig.

Förbundsaktens fredstryggande betydelse.

En närmare redogörelse för förbundsaktens innehåll skall här icke givas, endast vissa grunddrag i densamma påpekas. Förbundets medlemmar anses ha förpliktat sig att under vissa särskilda förutsättningar icke gripa till krig. Härigenom får man fram begreppen tillåtet krig och otillåtet krig. Tillåtet skall ett krig vara först och främst, när det föranledes av tvist angående en s. k. inre fråga. I 1930 års försvarsutredning hänföras »spörsmål om råmaterielens fördelning, emigration och immigration, tullpolitik o. s. v.» till »inre frågor». Och det medgives, att sådana spörsmål »utgöra ofta om icke de omedelbara, så dock de verkliga krigsorsakerna».¹ Med »inre fråga» kan ju icke heller, om man vill ha någon konsekvens i begreppets användning, menas något annat, än att dess reglering faller inom en viss stats egen suveränitet. Antag t. ex. att Tyskland, följande Frankrikes exempel angående Elsass-Lothringen, deklarerar, att landavträdelserna i öster icke vore annat än följden av en rättskränkning mot landet, varför man nu krävde respekten för Tysklands gamla, alltjämt existerande, rättighet över områdena ifråga! Så-

¹ Statens off. utfr 1930: 12. s. 12. s. 36 f.

som Tyskland då såge på situationen, föreläge ju endast ett hävdande av suveräniteten över det egna territoriet. Grepe Tyskland nu på sådan grund till krig mot Polen — utan att iakttaga förbundsaktens förhandlingsordning — nog skulle saken både för det egna folket och för andra med detta sympatiserande folk kunna framställas så, som om intet åsidosättande av dess internationella förpliktelser skett. I allt fall förstår man, att detta begrepp »inre fråga» betyder en utomordentligt användbar möjlighet för stater, som så önska, att betrakta sina angreppskrig såsom tillåtna. Kanske skall också förbundsrådet självt understundom finna det lämpligt att begagna sig av ett sådant kryphål för att därmed för tillfället sätta hela sanktionssystemet ur funktion. Förbundsaktens ställning till »inre frågor» är särdeles signifikativ. Den är ett tydligt bevis för, hur den »nya» folkrätten vördar de gamla fantastiska föreställningarna om staternas rättigheter. Hela förbundsakten syftar ju till att så mycket som möjligt »förbjuda» krig. För att icke kränka staternas rättigheter att själva reglera sina »inre frågor» nödgas den därvid till »regler», enligt vilka nära nog varje numera i Europa tänkbart angreppskrig, åtminstone från vissa besegrade staters sida, kan med litet god vilja tolkas såsom ett tillåtet krig. Saken är i själva verket fullkomligt grotesk. Vi göra det tankeexperimentet, att Tyskland i en framtid med sina trupper besatte de avträdde schlesiska och ostpreussiska områdena, därmed givande upphov till ett krig. Hur skall detta bedömas i förhållande till förbundsakten? Har Tyskland börjat ett tillåtet eller otillåtet krig? Rent »folkrättsligt juridiskt» ställer sig saken på följande sätt. Hävdar man *vae victis!* såsom folkrättsprincip, d. v. s. den segerrika världsmakten såsom »rättsskapande» kraft (varom ovan s. 39 f.), då har Tyskland i och med världskriget förlorat »rättigheten» till de ifrågavarande landområdena. Därmed kan kriget ur Tysklands synpunkt icke röra en »inre fråga». Ställer man sig åter på den franska ståndpunkten angående Elsass-Lothringen, så föreläge genom fredsslutet endast en rättskränkning mot Tyskland, varigenom Tysklands »rättighet» till de ifrågavarande områdena givetvis icke kunde upphöra. Tyskland hade sålunda endast förlagt vissa trupper till områden inom sitt eget territorium. Hur man huserade på eget territorium, vore väl dock endast en »inre fråga». Härmed vill jag naturligtvis icke ens ha sagt, att tyskarna själva skulle tänka på att föra ett sådant resonemang, ännu mindre att folkrättsexpertisen skulle vara beredd att godkänna detsamma. Den finner alltid utvägar. Konstruerandet i folkrättens fantasivärld har över huvud inga gränser. Jag ville endast med mitt exempel ytterligare visa hän på tänjbarheten i de folkrättsbegrepp, som förbundsakten vilar på.¹

¹ Faktiskt torde mitt resonemang dock vara omöjligt att vederlägga. Man kan icke emot detsamma åberopa, att begreppet »inre fråga» i förbundsakten skall bestämmas »enligt internationell rätt» (15 art. 8 st.). Ty vad är denna? Efter vad som förut visats den tänjbaraste fraseologi. Den, som så önskar, måtte väl alltid för sin och sina vänners del kunna visa.

Se vi emellertid nu bort från krig, föranledda av tvister angående »inre frågor», så förutsätter angripskrigets tillåtlighet, att detsamma föregåtts av viss internationell procedur till tvistens biläggande. Förbundsaktens fredsprincip kan sägas närmast ligga däri, att förbundsmedlemmarna förplikta sig att låta alla mera allvarliga s. k. rättstvister gå till (skilje) dom och övriga mera allvarliga tvister till förlikningsförsök inför förbundsrådet (eller församlingen), dels ock förplikta sig att icke gripa till krig, förrän tre månader förflutit efter avgivande av dom, respektive rådets yttrande i saken. Respekteras icke domen, så kan part, till vars förmån den avgivits »för genomförande av dess verkställighet»,¹ (dock först tre månader efter dess avgivande) börja krig mot den illojala parten. Vad förlikningsförfarandet beträffar, så antingen åvägabringas förlikning mellan parterna eller också icke. I senare fallet avger rådet ett förlikningsförslag (rapport). Är detta förslag — utan inberäkning av de tvistande parternas egna röster — enhälligt, skall det lända till efterrättelse, eljest icke. D. v. s. krig blir nu rättsligen tillåtet (dock icke förrän tre månader efter rådets yttrande), dels för den lojala parten gentemot part, som underlåter att foga sig efter enhälligt rådsbeslut, dels ock för båda parterna, om rådets beslut icke avgivits enhälligt. (Se härom 12, 13 och 15 art.) Såvitt ett krig nu på detta sätt är tillåtet, så ålägger visserligen förbundsakten icke övriga förbundsmedlemmar att understödja detta krig, icke ens såvitt detsamma tillgripits för att »verkställa» dom eller enhälligt rådsbeslut. Men av hela andan i akten ävensom dess uttalanden, att förbundsmedlemmarna endast *förplikta sig* att icke gripa till krig mot den part, som fogar sig efter dom, respektive enhälligt rådsbeslut, följer, att ett hjälpskrig av sistnämnda slag måste betraktas såsom högst tillåtet och synnerligen lojalt. Men *förpliktade* vare sig till direkt hjälpskrig eller annan hjälp åt den lojala parten, förpliktade till s. k. sanktioner, äro förbundsmedlemmarna endast gentemot den, som börjat ett *enligt det nu sagda otillåtet* krig, d. v. s.

»krig som påbörjats, utan att tvisten först hänskjutits till skiljedoms- eller domstolsförfarande eller prövning inför rådet, eller som påbörjats mot en makt, som ställer sig ett skiljedoms- eller domstolsutslag eller en enhälligt rådsrapport till efterrättelse, eller som påbörjats inom tre må-

att den »internationella rätten» icke finge så utläggas, att en stat skulle kunna berövas sina välförvärvade rättigheter genom — rättskränkning från annans stats sida. Och om sådan måste ju fråga här vara, såvitt icke *vae victis!* vore högsta rättsprincip. Men sådana rättsprinciper kunna väl icke passa för den moderna folkrätten, på vilken världsfreden skall byggas! Också om emellertid nu — såsom ordalagen i förbundsakten närmast giva vid handen — meningen vore den, att begreppet »inre fråga» *alltid* måste vara beroende på *rådets* tillämpning av folkrätten, så skulle ju därpå endast behöva svaras, att, alldenstund förbundsakten själv vilar på folkrätten, förbundsakten icke kunde giva rådet makt att genom falsk tillämpning av folkrätten i det enskilda fallet upphäva dennas kraft. Med andra ord, *allt* är här lika möjligt eller, riktigare — omöjligt.

¹ Uttrycket från Statens off. utr.:r 1930: 12, s. 8.

nader efter avgivandet av skiljedoms- eller domstolsutslaget eller av rådsrapporten, vare sig denna är enhällig eller icke.¹»

En stat som under sådana omständigheter griper till krig anses därigenom »ipso facto ha begått en krigshandling emot samtliga övriga medlemmar av förbundet» (16 art. 1 st.). Dessa hava därför »förbundet sig» att utföra vissa för den ifrågavarande staten menliga handlingar emot densamma, s. k. sanktioner (16 art.). Sanktionssystemet skall enligt akten (17 art.) kunna komma i funktion, även om t. ex. Ryssland, som icke är förbundsmedlem, skulle gripa till krig emot t. ex. Japan, Kina, Finland, de s. k. randstaterna eller Polen o. s. v., utan att ha underkastat sig förbundsaktens förhandlingsordning.

Vissa sanktioner äro obligatoriska i den mening, att givna krigsfakta automatiskt leda till sanktionsplikternas aktualitet. Andra sanktioner äro icke obligatoriska. Dessa senare äro av militär art, varom det heter, att det åligger

»rådet att föreslå vederbörande regeringar, med vilka lant-, sjö- eller luftstridskrafter de särskilda förbundsmedlemmarna skola bidra till de väpnade styrkor, som skola användas till hävdande av förbundsförpliktelserna» (16 art. 2 st.).

Denna rådets rekommendation skall nu visserligen icke vara bindande för en förbundsmedlem, som tvärtom själv avgör, huruvida han vill följa densamma. Förhållandena kunna dock lätt tänkas vara sådana, att det faktiskt bleve en mindre desperat åtgärd att hörsamma rekommendationen än vägra följa densamma. Vidare är det intet, som hindrar, att förbundsmedlem går mera aggressivt till väga, än rådet föreslår. Ty under alla omständigheter blir ett bekrigande av den, som på angivna sätt brutit mot förbundsakten, »rättsligen tillåtet». Också om nu likväl t. ex. ett land som vårt av ett eller annat skäl kunde känna sig fritaget från plikt till militära saktioner, så kan dock dessas genomförande från andras sida göra Sverige *ovillkorligt förpliktat* till en understundom för vår fredspolitik mycket farlig, om jag så får säga, inomstatlig sanktionshandling, såsom framgår av bestämmelsen, att samtliga förbundsmedlemmar åtagit sig att

»vidtaga erforderliga åtgärder för att envar inom sitt område underlätta fri passage för styrkor tillhörande förbundsmedlem, som deltagit i gemensamma åtgärder till hävdande av förpliktelserna» (16 art. 3 st.).

Obligatoriska militära sanktioner måste även intolkas i den omedelbart föregående satsen, att förbundsmedlemmarna skola

»ömsesidigt stödja varandra i motstånd mot de särskilda åtgärder, som av en fördragsbrytande stat må riktas mot någon av dem».

Till nu antydda förpliktelser komma så ytterligare de vittgående *obligatoriska ekonomiska sanktionerna* (16 art. 1 st.). Innebörden av bestäm-

¹ Citat från Statens off. uttr. 1930: 12, s. 14.

melserna härom kunna lämpligen återgivas efter 1930 års försvarsutredning, som beskriver dem sålunda:

»1:o) avbrytande av alla kommersiella och finansiella förbindelser med den stat, som bryter mot akten, alltså spärrningsåtgärder, tjänande till att förhindra personers eller föremåls direkta eller indirekta förflyttande från det egna statsområdet till den fredsövertagande statens territorium. eller befordran av meddelanden mellan dessa områden. Såsom exempel på dylika åtgärder må nämnas avstängande av järnväg eller annat allmänt kommunikationsmedel vid gränsen mellan de två länderna, gränsbevakning, förbud mot utklarering av fartyg i direkt eller indirekt fart till och från den fredsövertagande staten, förhindrande av postbefordran, telegrafkommunikation och luftfart mellan de två länderna samt förbud att utfärda pass för resa till den fredsövertagande staten;

2:o) förbudande av varje slags förbindelse mellan statens egna innebyggare och innebyggare i den stat, som bryter mot akten, varmed torde åsyftas lagbestämmelser om straff eller andra påföljder för personer i den förre staten, som upptaga förbindelser av något slag med den andras innebyggare;

3:o) förhindrande av alla slags finansiella, kommersiella och personliga förbindelser mellan den fredsövertagande statens innebyggare och innebyggare i alla andra stater, vare sig dessa tillhöra förbundet eller icke. Härmed avses tydligen i främsta rummet försvarande eller omöjliggörande av förbindelserna mellan fredsövertagaren och stater utanför förbundet, enär, under förutsättning att de under 1:o) och 2:o) omnämnda sanktionsåtgärderna allmänt iakttagas av förbundsmedlemmarna, ifrågakommande åtgärder synas vara tillfyllest för fredsövertagarens isolering från förbundets stater. Med vilka medel de här under 3:o) angivna åtgärderna skola genomföras, utsäges icke. Till lands torde avspärrningen kunna genomföras medelst transiteringsförbud, till sjöss genom en *blockad medels örlogsfartyg.*» (Kurs. här).¹

I den framställning, varifrån detta citat är hämtat, göres en utredning angående »innehållningen och konsekvenserna ur *rent folkrättslig* (kurs. här) synpunkt av en tillämpning av» sanktionsbestämmelserna.² Här utredes särskilt, huruvida andra sanktioner än de rent militära »kunna fullgöras av en stat utan att föranleda krigstillstånd», varmed uppenbarligen menas, huruvida de skola anses (helt eller till någon del) råka i strid med den allmänna folkrättens grundsats. En sådan utredning är nu helt och hållet utan intresse för praktisk politik. Om en stat är i krig, låter den förvisso sin hållning gentemot fientliga åtgärder från annan stat icke bestämmas av de folkrättslärdas deduktioner utan endast av sina egna intressen och av folkrätten, sådan denna gestaltas för att beklåda dessa intressen. *Tron* på vissa mer eller mindre imaginära rättsprinciper kan möjligen under särskilda förhållanden verka som en hämning mot att med krigshandlingar besvara sanktionsåtgärderna. Faktiskt förhåller det sig emellertid då ofta så, att intresset att icke komma på krigsfot

¹ Se Statens off. utred. 1930: 12. s. 15 f.

² A. a. s. 27 ff.

med den ifrågavarande staten uppväger intresset att med fientliga handlingar besvara sanktionsåtgärderna. Lägg nu härtill, att de situationer, vilkas möjlighet vi framförallt, efter vad jag senare skall visa, icke kunna undgå att räkna med, äro sådana, att en stats livsintressen stå på spel och följaktligen dess högsta rättigheter skola realiseras. Då blir en däremot stridande folkrättstro till en fullkomlig bagatell, därest den icke helt enkelt omläggas till överensstämmelse med den egna rättighetschimären. Under dessa omständigheter torde man utan all särskild utredning därom kunna räkna med, att *även de icke direkt militära saktionernas fullgörande mycket väl kunna och under vissa förhållanden nära nog ofelbart måste föra oss in i kriget.*

o

Ungefär ett och ett kvarts sekel har förflutit, sedan Sverige var invecklat i ett krig. Det såg stundom hotfullt ut under världskriget, men vi lyckades gå fria. Den största praktiska faran för oss synes alltjämt, även bortsett från vårt medlemskap i nationernas förbund, vara, icke att ett krig bryter ut genom ett angrepp mot oss, utan att vi tvingades in i en upprepad världskatastrof, d. v. s. ett krig, vari Europas stormakter invecklats. Om icke en politik — vilken nu med uppgivande av våra gamla ärorika neutralitetstraditioner fört oss till dessa, efter vad det förefaller, för oss livsfarliga sanktionsåtaganden — skall betraktas såsom, naturligtvis endast objektivt sett, den rena äventyrligheten, så måste det vara därför, att dessa åtaganden i verkligheten icke vore för oss livsfarliga. I beaktande av det förut sagda kunde dock en sådan optimistisk syn på saken endast vara möjlig genom uppfattningen, att ett krig, i vilket vi genom sanktionsbestämmelsernas tillämpning kunde invecklas, numera — efter inrättandet av nationernas förbund — måste betraktas såsom nära nog praktiskt uteslutet. Man kan emellertid fråga sig, om möjligheterna för ett sådant krig numera överhuvud äro mindre stora än tillföre. »Världskrigets efterdyningar ha ännu icke lagt sig. Hat och misstroende råder ännu mellan nationerna, och samförstånd dem emellan har ej kunnat uppnås.» Sådana voro de ord, varmed ålderspresidenten i år inledde det hälsningstal till kammaren, som han beseglade med sin död. Förvisso talade han icke utan grundad övertygelse. Och några skäl synas näppeligen kunna anföras för, att vår egen krigsfara *efter* inrättandet av nationernas förbund vore mindre än dessförinnan. Icke kan den oinvigde utleta sådana skäl ur den mellanfolkliga politiken, såvitt den framgått av pressen. Icke heller kunna sådana skäl vara inneslutna i den »rättsliga kraften» hos förbundsakten. Ty, såsom i det föregående visats, bygger denna på de gamla folkrättsföreställningarna, *gränslöst* tänjbara och sålunda av någon nytta, endast så länge icke en intressemotsättning av viss styrka gör dem betydelselösa eller rentav farliga.

Låt oss ett ögonblick granska de särskilda garantier mot krig, som skola erbjudas genom förbundsakten. En hotfull tvist har uppstått mellan två stater angående tolkning av fördrag eller annan *folksrättslig* fråga. Tvisten hänskjutes, i *lyckligaste fall*, t. ex. till den ständiga domstolen i Haag. Må man nu beakta, vad under föregående rubriker utvecklats angående folkrättens oförnuftiga och lösliga beskaffenhet. Vi ha sett, hur de främsta folkrättslärdas egna uttalanden utvisade, att »folkrätten» vore något fullt godtyckligt, som parterna regelmässigt ömsidigt vända till sin egen förmån. Vi ha sett, hur själva stiftarne av nationernas förbund funnit gränsregleringen i ett fredsfördrag, som respekterats i bortåt 50 år, innefatta intet annat än en rättskränkning och därför i saknad av rättslig kraft. Hur skall en part, *dömd* efter en sådan »rätt», få någon respekt för en dom, som han finner gå *emot*, vad han anser vara ett *rättvist* tillgodoseende av sina *rättigheter*? När själva »rättsordningen» är på detta sätt godtycklig, vilka utomordentligt stora krav måste då icke ställas på domarens opartiskhet? Men nu är det snart sagt otänkbart, att domstolens ledamöter — vid en allvarlig konflikt med vittgående konsekvenser — verkligen skulle kunna för sitt eget lands räkning vara likgiltiga för tvistens utgång. Enligt sakens egen natur måste en domare här vara partsintresserad på ett helt annat sätt än inom staten. Må man betänka vad sådant betyder i beaktande av att den tillämpade s. k. rätten, just när situationen tillspetsats och rättspåfrestningen blir som störst, låter vrida sig efter vars och ens behag. Här saknas en grundförutsättning till förekommande av godtycklighet: domarens känsla att vara bunden av objektiva grundsatser.

Vi antaga emellertid, att det i en vital fråga för ett land föreligger en dom, som dess regering anser kränka dess rättigheter och därför åsidosätter, vilket vi tänka oss kunna ske utan krigiskt angrepp eller annan aggressivitet. Till »domens verkställande» kan nu den vinnande parten börja krig, såvitt andra tvångsmedel icke göra till fyllest. Sanktionsplikter från utomstående stater föreligga visserligen icke i detta fall. Men antag, att det var den betydligt svagare parten, som vunnit den s. k. rätttegången! Ensam kan han nu icke förmå något mot den tredskande motparten. Rådet, som har att föreslå verkställighetsåtgärder (15 art., 4 st.), torde nu näppeligen kunna underlåta att anbefalla sanktioner från övriga staters sida. Någon förpliktelse att följa en sådan anbefallning föreligger visserligen icke ens, om rådets förslag varit enhälligt — och ännu mindre om det avgivits med t. ex. en rösts majoritet! — men en del stater kunna ju känna sig hågade. Kanske skall dock också den förlorande staten genom att hänvisa till en dom, som kränkt dess suveräna rättigheter kunna förvärva sig en del bundsförvanter, för sina egna intressens skull beredda till motsanktioner. Man kan ju också tänka sig situationen sådan, att den förlorande parten själv för att hävda sina genom domen kränkta rättigheter måste gripa till ett otillåtet krig. Nu skulle han efter

förbundsakten få alla förbundsmedlemmars sanktionsåtgärder emot sig. Detta skulle nog hålla honom tillbaka. Men det kan ju hända, att han genomskådat vissa intressebetingelser mellan staterna och förvissat sig om, att en betydande maktgrupp komme att förhålla sig passiv eller rentav understödja honom med motsanktioner. Överhuvud är det klart, att, om det för den förlorande statens intressen finnes en djupare resonans hos andra stater, så kunna de samtliga på ett för sina folk acceptabelt sätt visa, att deras bristande respekt för »domen» är fullt lojal, därför att denna själv innebure en upprörande rättskränkning. Domsrespekten kan ju icke grunda sig på annat, än att man i fördrag förbundit sig därtill. Men Frankrike fann ju fredsfördraget i Frankfurt vara rättskränkande. Och Tyskland bröt fördraget om Belgiens neutralitet. Visserligen befanns detta på motsatta sidan vara ett »brott mot fördragets helighet». Men om nu själva domen visades vara en kränkning av högsta rättigheter — givetvis den mest kvalificerade rättsliga ohelighet som kan tänkas — kunde det också då vara ett »brott mot fördragets helighet» att icke respektera en i denna yttersta grad ohelig dom?

Härmed har jag icke velat säga annat, än att den ena internationella »domen» efter den andra kommer att efterlevas, men att å andra sidan, när *vitala* intressen stå på spel, påfrestningen kan bli så stark, att alla band sprängas, som en »dom» eljest skulle kunna lägga på handlingssätten. Ja, spänningen mellan de motsatta intressena kan givetvis under omständigheter vara så stark, att en stat — förutseende vare sig att en blivande »dom» skulle komma att gå honom emot eller att en honom förmånlig »dom» icke skulle betyda mera än blotta dokumentvärdet — åsidosätter all förhandlingsordning och mobiliserar sina arméer. Kanske blir detta under omständigheter rentav det mest antagliga tillvägagångssättet. Ty ligger likväl en krigisk lösning så att säga i luften, så torde ett uppskov för tillgodoseendet av förhandlingsordningens föreskrifter få betraktas såsom en synnerligen opraktisk möjlighet.

Givetvis ställer sig saken alldeles icke tryggare, när en s. k. intresse tvist uppstått. Naturligtvis spelar en enhällig rådsrapport mycket stor roll — såsom bevis för att den, som handlar däremot, riskerar att få stormakterna emot sig. Blir rådets beslut åter icke enhälligt, så knyter sig intresset först till frågan, vilken ställning stormakterna intagit och hur de eventuellt fördelat sina sympatier. I varje fall skola nu förbundets medlemmar enligt själva akten ha »rätt» tre månader efter beslutet »att handla så, som de anse nödvändigt för rättens och rättvisans hävdande». Vad som under föregående rubriker har utvecklats måste giva vid handen, att detta icke är något annat än hela den rådande rättsfredstankens bankruttförklaring. För övrigt är det givetvis föga troligt, när verklig krigsfara föreligger, att en part bryr sig om att respektera tremånadersfristen eller att ens avvakta fredsproceduren, utan att han i stället omedelbart »hävdar rätten och rättvisan», ehuru han

enligt förbundsakten icke har »rätt» därtill. I avseende å icke mindre »rätts-» än intressetvister bör överhuvud ihågkommas, att — så snart frågan om en krigisk »lösning» har verklig aktualitet — militär-tekniska synpunkter kunna draga ett streck över förbundsaktens hithörande artiklar.

Lägges nu härtill den förut påpekade »tillåtligheten» enligt själva förbundsakten av kring till »lösandet» av s. k. inre frågor, så inses redan av det sagda att förbundsinstitutionen näppeligen kan åberopas såsom grund för påståendet, att möjligheterna för ett europeiskt krig numera vore avsevärt mindre stora än tillföre.

Otvivelaktigt utgör stiftandet av nationernas förbund en märklig tilldragelse i folkens historia. Missuppfattar icke förbundet sin kallelse, kan det göra stort gagn, varom några antydningar i slutet. Men entusiasmen på sina håll inom förbundet självt för dess kapacitet synes ha inverkat på balanssinnet, såsom tydligt framgår av en av förbundssekretariatet nyligen utgiven publikation angående förbundets verksamhet.¹ Med rätta betraktas här biläggningsen av den grekisk-bulgariska konflikten (1925) genom förbundsrådets funktion såsom ett bevis på förbundets stora betydelse. Men denna betydelse överdrives omätligt genom det sätt, varpå man antyder, att om förbundet existerat tidigare, så skulle kanske även världskriget ha kunnat förebyggas. En sådan antydning måste anses ligga i den jämförelse, som göres genom framhävande av följande 6 punkter, vilka skulle haft tillämpning vid 1925 års konflikt men icke vid konflikten 1914 före världskrigets utbrott:

»1. Båda parterna voro bundna av fördrag (art. 12 i förbundsakten) att icke gripa till krig.

2. Det fanns en organisation, vars plikt det var att påminna dem om denna förbindelse.

3. Denna organisation var i stånd att skrida till aktion. (Dess ständiga personal erfor faran genom vanliga nyhetskanaler. Inom några timmar därefter följde en appell från bulgariska regeringen, som omedelbart vidarebefordrades av generalsekreteraren till rådets president.)

4. Rådet koncentrerade sig på uppgiften att försäkra sig om fientligheternas omedelbara upphörande, därmed skiljande åt konfliktens omedelbara orsaker (determining causes) och dess bakomliggande orsaker (predisposing causes). Det är knappast nödigt att påminna om att denna distinktion icke stod klar för det allmänna medvetandet 1914.

5. I sin fortsatta aktion uppehöll rådet denna distinktion genom att till operationsplatsen skyndsamt avsända experter, kvalificerade för att, och blott instruerade att, taga befattning med problemet att åstadkomma fientligheternas upphörande.

6. När fientligheternas upphörande tryggats, gjordes tvistens omständigheter till föremål för vidare undersökning av en annan grupp av experter, kvalificerade för den uppgiften.»²

¹ Ten years of world co-operation, 1930.

² Översättning från Ten years of world co-operation 1930. s. 33 f.

Det torde utan överdrift kunna sägas, att denna »jämförelse» är den rena meningslösheten, uteslutande som den gör just de synpunkter, som *otvivelaktigt* här hava betydelse. Dessa äro bland annat följande:

1. Grekisk-bulgariska konflikten utbröt endast relativt kort tid efter världskriget, då faktiskt — såsom utredningen gav vid handen — ingendera staten var allvarligt hågad bekriga den andra.

2. Konfliktsorsakernas vikt i fallet Grekland/Bulgarien (varom se Utrikesd:s blåbok rörande N. F. för år 1925, s. 20 ff.) var, jämförd med kraften i den spänning, som utlöste sig i världskriget, snarast som en mygga i förhållande till en elefant.

3. Vid den grekisk-bulgariska konflikten representerade förbundsrådet en oerhörd, ja, en oemotståndlig makt *över* de tvistande parterna. Man visste långt före nationernas förbunds existens, att de *förenade stormakterna* i allmänhet skulle kunna, om de så önskade, förhindra ett krig mellan ett par småstater. En sådan övermakt över de först tvistande parterna år 1914 var utesluten, eftersom dels ett hot mot Österrike-Ungern, självt en stormakt, ofelbart måste medföra, att ytterligare en stormakt, Tyskland, ställde sig på dess sida, och dels kalkyleringarna innefattade, åtminstone att Italien skulle förhålla sig neutralt. Såsom de första krigsåren utvisade, innefattade emellertid icke ens koalitionen Serbien—Ryssland—Frankrike—England—Italien någon absolut makt *höjd över* Tyskland—Österrike-Ungern.

4. Sådana som förhållandena voro, skulle intet förbundsråd ha kunnat omintetgöra den sistnämnda grupperingen. En enhällig rapport av förbundsrådet skulle icke ha kunnat åstadkommas 1914. Därmed skulle ju samtliga förbundsmedlemmar enligt själva akten ha haft full »rätt att handla så, som de anse nödvändigt för rättens och rättvisans hävdande». Men det var ju just denna »rätt», som hela världens folk till det yttersta begagnade sig av i världskriget. M. a. o. *världskriget vilade på en anticiperung av denna förbundsaktens princip.*

5. Till sist måste också opponeras mot förbundssekretariatets jämförelsepunkt nr 1. Tysklands beslut att deltaga i kriget *implierade* beslutet att bryta fördraget angående Belgiens neutralitet. Det är sålunda icke riktigt att framställa saken så, som om icke kriget från Tysklands sida vore »förbjudet» i fördrag. Förbundssekretariatets jämförelsepunkt nr 2 är även haltande. Visserligen fanns 1914 ingen förbundsorganisation och visserligen erinrades kanske Österrike-Ungern och Serbien icke direkt om sina *plikter* emot krig — vilket ju varit malplacerat eftersom båda just voro i färd med att genom krig hävda sina *rättigheter* — men de mest energiska vädjanden att i godo söka slita tvisten gjordes, framför allt från Englands sida. De återstående 4 punk-

terna i förbundssekretariatets jämförelse bliva efter det nyss här förut framhållna utan allt intresse.¹

Sådana försköningar av förbundets kapacitet, som innefattas i den nu kritiserade jämförelsen mellan situationerna 1914 och 1925, kunna, om de naivt och okritiskt godtagas av de små staternas styrelser, bliva ödesdigra för dessas utrikespolitik. Samma optimistiska syn på förbundets fredsverkande förmåga framträder lyckligtvis icke i den »internationellträttsliga» undersökning, som ingår i 1930 års officiella svenska försvarsutredning. Hur angelägen än man här varit att erkänna framstegen genom nationernas förbunds tillkomst och den därefter skedda utvecklingen, nödgas man dock framhäva, att betydelsen av dessa framsteg i stor utsträckning är *beroende på subjektiv inställning*. I sådant avseende heter det i utredningen bland annat följande:

»Nationernas förbunds betydelse för världsfredens upprätthållande måste dock alltid främst bliva beroende på det värde och det inflytande, som de skilda medlemsstaterna vilja tillerkänna denna internationella institution. Förbundsaktens bestämmelser äro så vagt avfattade, att den goda viljan inom deras ram kan infoga snart sagt vilka fredsbevarande åtgärder som helst, och samtidigt i många stycken så ofullständiga och oklara, att den, som så finner med sina intressen förenligt, utan större svårighet skall kunna finna de kryphål, som må befinnas för hans syften behövliga. I stor utsträckning blir därför den framtida utvecklingen beroende på den anda, i vilken förbundsakten kommer att tillämpas. — Det torde knappast kunna förnekas, att för närvarande i världen och särskilt i Europa en stark fredsvilja gör sig gällande. Efter världskrigets förödelse och dess på det hela taget för samtliga ledande europeiska länder övertvägande negativa resultat är detta också helt naturligt. Även utan ett Nationernas förbund skulle så antagligen hava varit förhållandet. Men genom förbundets tillkomst har denna fredsvilja fått sin naturliga verksamhetsram och en mera nationell inriktning än tillföre. Endast utvecklingen under de närmaste tiotalen år kan utvisa, huruvida denna fredsvilja kommer att hålla i sig, och om den är av den art och den styrka, att den kan avsätta resultat, som kunna bliva bestående för framtiden. — Även om världskriget sålunda å ena sidan efterlämnat en stark fredsvilja hos folken, har det å andra

¹ Jag har härmed endast velat visa, att den av förbundssekretariatet gjorda jämförelsen är fullkomligt vilseledande. Däremot har jag naturligtvis icke velat säga, att icke ett tidigare inrättat folkförbund verkligen skulle ha kunnat leda in den europeiska politiken i sådana strömfåror, att världskriget skulle ha kunnat förebyggas. Därom är det meningslöst att uttala annat än en erinran om, att *den* effekten icke skulle ha uppnåtts genom rättighetschimären och dess hävdande genom sanktionsshotet. Utan vad som då framför allt skulle ha haft betydelse, vore det förtroendefulla utbytet av planer, önskingar och rådslag, varigenom intressena kunnat jämkas. ävensom, såvitt politiska spänningar icke kunnat förebyggas. ett förlikningsförfarande, icke byggt på rättviseschimären och fritt från allt sanktionshot. Och det kan tilläggas, att ett folkförbund före världskriget skulle ha befunnit sig i ett vida förhoppningsfullare¹ läge än det, som nu faktiskt inrättats. Vad som särskilt försvårar det nutida nationsförbundets fredsgagnande verksamhet är just, såsom nedan skall närmare motiveras, världskriget och vissa dess konsekvenser, vilka av förbundet upptagits såsom grundläggande och för dess aktion bestämmande rättsprinciper.

sidan frammanat vissa särskilda orosanledningar och konfliktämnen, som i detta sammanhang icke få förbises. Vissa av fredernas bestämmelser, såväl i territoriellt som i andra avseenden, hava i stället för att mildra snarare ökat oron och osäkerheten i Europa. Den utarmning och förstörelse, som följt i krigets spår, har i åtskilliga länder medfört statsrättsliga och sociala omvälvningar icke alltid ägnade att verka i fredsbevarande riktning.»¹

Såsom här antytts, är den fredsvilja, som framträder nu efter världskrigets utpumpning av krafterna och så länge det egentliga Central-europa är praktiskt avväpnat, icke av något intresse för bedömande av framtida freds- eller krigsmöjligheter i Europa. Vad som däremot har det allra största intresse, det är de *nya* orosanledningar och konfliktämnen, som världskriget frammanat och som »i stället för att mildra snarast ökat oron och osäkerheten i Europa». Även i beaktande av allt vad den officiella utredningen erkänner om betydelse för freden av förbundsaktens förhandlingsordning och »det rastlösa arbetet i Genève på de politiska, ekonomiska, sociala och humanitära områdena», giver denna utredning själv ovillkorligen det intrycket, att faran för ett europeiskt krig i framtiden åtminstone icke vore mindre nu, än den var t. ex. ett tiotal år före världskriget. Det synes mig dock icke kunna sägas, att man i utredningen gått till någon överdrift i sina farhågor. Tvärtom synes det, som om man varit allt för optimistisk, när man, såsom skett, uttalat sig för möjligheten av att en *icke nödtvungen* fredsanda skulle kunna spira upp under de närmaste decennierna i skyddet av nationernas förbund och därtill knuten verksamhet. Håller man sig till de fakta, som äro tillgängliga, så förefaller det ytterst *osannolikt*, att en sådan utveckling komme att ske, utan att den föregåtts av en omläggning av vissa grundlinjer i förbundets allmänna ståndpunkt. Man behöver i sådant avseende blott beakta tillgänglig erfarenhet från folkens historia å ena sidan samt å andra sidan t. ex. Tysklands behandling i Versaillesfreden, särskilt i fråga om skadestånd och vissa landavträdelser. Dessa senare måste ses mot bakgrunden av förbundsaktens 10 §, där »förbundets medlemmar förplikta sig att respektera och att gentemot alla yttre angrepp upprätthålla förbundets samtliga medlemmars territoriella integritet». Den nya gränsregleringen avskär Tyskland från betydande hjälpkällor, vilka landet redan före kriget fann nödiga för sin ekonomi. För att landet efter den ekonomiska utsugning, som skett och alltjämt sker, skall åter kunna komma i ett normalt läge, blir behovet av dessa förlorade hjälpkällor av väsentligt ökad betydelse. De komma förr eller senare att för landet självt framstå såsom absolut oundgängliga. Det är icke tänkbart, att Tyskland i all fortsättning skall kunna finna sig i en roll — olik alla andra »suveräna» stater — att endast tåla och lida. 10 § i förbundsakten, som nu utger sig för att

¹ Statens off. uttr. 1930:12, s. 38.

rättsligen stadfästa denna kringskärning av gränserna, blir under dessa omständigheter till en indirekt utmaning mot hela folket. Denna tanke, att den besegrade för evigt skulle vara fastläst inom de snäva gränser, som segraren tillmätte honom, var mycket förklarlig vid tiden för fredsslutet. Men uppehållandet alltjämt av en sådan tanke, liksom överhuvud hela det ekonomiska trycket på Tyskland, innebär en visserligen tyst, men dock fruktansvärd utmaning av det europeiska kriget.

Vi ha angående Tysklands framtid näppeligen anledning räkna med annat, än att detsamma till sist skall stå fritt och färdigt för deltagande såsom andra staters jämlike i den allmänna konkurrensen. Att den hitillsvarande politiken mot landet skulle fullföljas på ett sådant sätt, att nationens fulla tillfrisknande aldrig eller icke inom en överskådlig framtid skulle bli verklighet, torde få betraktas, om icke såsom ett tomt tankeexperiment, så likväl som något, vilket man önskade blott vore ett sådant. Under alla omständigheter måste vi nu räkna med, att Tyskland i sinom tid åter skall befinna sig i situationen att kunna fritt utveckla sina möjligheter. Därmed reser sig frågan, om landet därvid skall kunna nöja sig med den gränsutstakning, som gjorts i Versaillesfreden. Att bestämt besvara denna fråga jakande vore kortsynt. Hur går det nu inom en stat, om en viss klass finner sig inringad och saknar möjlighet att tillgodose sina nödiga behov? Är fredsvägen stängd för åstadkommande av förbättrade villkor, d. v. s. finnes intet parlament, så sammansatt att en ändring i förhållandena kan åstadkommas på lagstiftningens väg, då bryter sig den ifrågavarande klassen förr eller senare med en mer eller mindre våldsam revolution ut ur inringningen. En klassutjämning på lagstiftningens väg är oundgänglig, om freden inom en stat skall kunna bevaras. På analogt sätt förhåller det sig mellan staterna. Maktutjämningar i godo bliva också här nödvändiga, om freden skall kunna bibehållas. Man frammanar kriget, om man söker här en gång för alla lägga absoluta band på en viss maktfördelning. Enligt förbundsakten, som nu skall vara Sveriges fredstillit i ersättning för dess sanktionsplikter, skall fredsvägen för en maktutjämning till Tysklands förmån vara definitivt stängd. Därmed återstår för landet ingen annan utväg ur instängdheten än »revolutionen», d. v. s. försöket att med vapenmakt tilltvinga sig vad dess egen befolkning endast anser vara sina oförytterliga, kränkta rättigheter.

Har man nu detta oaktat tron på fredens bevarande, så kan dylik icke bero på annat än en tillit till förbundsaktens rättsliga kraft, stödd som denna är på snart sagt hela världens sanktionsplikter. Denna tillit viljar dock på lösa sanden. De, som ha sådan tillit, tänka icke synnerligen djupt. De nöja sig med det närvarandes omedelbara intryck. Tiden för de nyssberörda tendensernas mera öppna framträdande är ännu icke kommen. Spänningen är ännu blott potentiell. Därför kan det nu förefalla, som om förbundsakten medförde en verklig trygghet i fredsavseende.

Alltsammans är emellertid endast ett sken, beroende på att Tyskland ännu icke är i den situation, att det öppet kan visa vad det vill; ja, landet "är kanske ännu icke självt klart medvetet om, vad det innerst inne i verkligheten vill. Så länge situationen är sådan, kunna de falska rättsföreställningarna hävdas i fredspolitiken, tillsynes utan all skada. Men om intet göres till förebyggande av vad som är i skeende, då skall småningom den tid vara inne, då *emot Versaillesfredens rättsliga chimär skall resa sig en annan rättschimär*, som kanske till sist skall få en bättre resonans hos folken, enär den dock vilar på nödvändigheten för en hel nation att skaffa sig en oumbärlig grund för sin existens.

Till denna nationens såsom absolut tänkta rättighet att leva kommer nu också en lika absolut »rättighet» att hävda sig emot de »rättskränkningar», för vilka den anser sig ha varit utsatt. Vad betyda gentemot sådana krafter förbundsaktens artiklar om »förbud» mot krig? Ett papper, icke mera värt än det, varå fördraget angående Belgiens neutralitet var skrivet! Under hela denna tid, då man icke, tack vare dess för närvarande bristfälliga resurser, haft någon aggressiv känning av Tyskland, har man närt landet med ett gränslöst hat till annat land. Det finns intet ägnat att mera alstra hat och att häftigare underblåsa hämndens passioner än förödmjukelsen. Och aldrig kan en nations förödmjukelse få mera ödesdigra verkningar, än när den består i att inför hela världen stämplas såsom rättsligen skyldig till en världsbrand, såsom anstiftare till olyckor för hela mänskligheten, såsom en brottsling den där rest sig upp emot och kränkt den mellan folken rådande moralen. Driften hos ett folk att söka med segerrika vapen utplåna sådan skam och hämnas sin kränkta ära skall underblåsa dess passionerade iver att hävda sin absoluta »rättighet» att som andra folk leva med i solen och att för den skull spränga de »rättskränkande» band, som fjättra dess existensmöjligheter. Dylika tendenser skola icke kunna hämmas, med mindre det från de ledande statsmännen i handling visas, att tyska folket lika väl som varje annan nation kan gå sin väg framåt utan att känna brottslingens förödmjukande pariasmärke såsom ett band på sin existens. Insikten om det vidskepliga i, att ett *helt folks* moraliska förödmjukelse och därefter anpassade behandling i materiella ting låte rättfärdiga sig såsom vedergällning för handlingar, begångna av en till antalet försvinnande liten grupp av styrande personer — insikten därom skall småningom bliva allmän och åtminstone på sina håll leda förbundsaktens sanktionsplikter i en riktning motsatt den föreskrivna, när detta folk en gång känner sig nog starkt att resa sig för att hävda sina »rättigheter» att existera och att hämnas alla »rättskränkningar» och »oförrätter». Antag att detta kunde ske i morgon dag! Är det otänkbart, att en gruppering mellan Tyskland och vissa andra stater genast vore given? Och hur skulle icke en sådan gruppering inverka på sanktionsplikternas inriktning! Nog skulle de europeiska folken komma med i kriget. Men på vilken sida? Den frågan finge nog besvaras olika

för olika stater. — Också antaget emellertid att Tyskland, när det funne sin tid kommen, icke erhöle några bundsförvanter utan hotades av all världens sanktioner; det skulle kanske dock till sist hellre gå under i en ojämn kamp än se sin »ära» och sina »rättigheter» trampade under fötterna. För övrigt, hur vet man, att den kampen måste bli så ojämn? Vad en så folkrik nation — känd för sin målmedvetna energi, sin naturvetenskapliga uppfinningsrikedom och sin organisatoriska förmåga samt bragt till förtvivlans brant — vad en sådan nation icke i framtiden skulle kunna åstadkomma av giftiga gaser och gigantiska förstörelseredskap, vilka skulle bringa allmän död åt hela arméer och städer, ja över stora landsträckor, sådant torde vara säkrast att icke profetera något om. Efter ett sådant Ragnarök — frammanat av denna olyckliga folkrättspolitik — bleve det kanske omöjligt att längre tala om segrare och besegrade!¹ Att Tyskland är så gott som avrustat kan såsom invändning mot det sagda icke tillmätas någon större betydelse. I sådant avseende hänvisar jag till min anmärkning här ovan (s. 36) angående den nutida krigsindustriens och militärteknikens möjligheter och avrustningens därmed sammanhängande otillräcklighet mot krigsfaran.

Återigen upprepar jag, att en värdering av själva handlingssättet mot Tyskland efter världskriget ligger fullständigt utanför min argumentation och min framställning överhuvud. Världskriget drog faktiskt detta handlingssätt med sig. Men det är nu av vikt för Sverige liksom för alla folk att så mycket som möjligt se den genom handlingssättet ifråga uppkomna situationen i ansiktet. Detta är för bedömande av vår ställning i nationernas förbund, särskilt innebörden av våra »sanktionsplikter», en nödvändighet. Jag har dels i allmänhet, dels genom att rikta uppmärksamheten på nämnda särskilda situation sökt visa, att alla faktiska grunder saknas för uppfattningen, att faran för ett vår neutralitet påfrestande europeiskt krig numera, genom inrättandet av nationernas förbund, vore mindre än tillföre. Under dessa omständigheter måste det stå fast, att *våra sanktionsåtaganden faktiskt innebära den rena äventyrlighetspolitiken*, huru mycket de än från vår sida kunna ha skett i helt annat syfte, nämligen att öka vår trygghet.

Emot det nu sagda kan icke göras gällande, att Sverige i vederlag för sina sanktionsåtaganden dock hade vunnit den stora fördelen, att gentemot *angrepp* från en *stormakts* sida vara skyddat genom den allmänna sanktionsplikten. Såsom jag förut antytt, måste ett sådant sätt för vårt indragande i krig med hänsyn till det europeiska politiska läget, såvitt det

¹ Härmed är självfallet *intet* påstått angående den närvarande politiken i Tyskland. Jag har endast hävdad vissa sannolika utvecklingslinjer, som måste anses naturligt framsprungna, enligt all historisk erfarenhet, ur den befintliga objektiva situationen. För övrigt gjorde jag dessa uttalanden redan för 7 år sedan. Se min »Folkrätten och Genèvepolitiken». 1924, s. 63 ff.

kan överskådas, anses såsom mindre sannolikt. Men låt oss likväl se, vad vi verkligen vunnit i avseende å skydd mot dylika angrepp. Man menar väl nu först, att den allmänna sanktionsplikten skulle verka i riktning av att förebygga ett sådant krigsutbrott. Finnes nu verkligen ett djupare intresse hos en stormakt att företaga ett angrepp mot oss, så måste medvetandet om faran därav, genom sanktionssystemet, för stormakten ifråga närmast leda därhän, att dess utrikespolitik före angreppet söker sig in i sådana spår, att sanktionssystemet, när det gäller, spränges. I det föregående har just visats, att detta system vilar på en så vansklighgrund, att det intet förmår gentemot det statsintressenas spel, för vilket den europeiska situationen nu och för en oöverskådlig tid framåt erbjuder den bästa jordmån. Det finns ingen grund för antagandet, att något så osäkert fungerande som detta sanktionssystem skulle erbjuda oss större garantier utifrån mot ett stormaktsangrepp, än vi hade redan före folkförbundets tillkomst.

Man har därför att granska situationen, i händelse vi verkligen blivit angripna av en stormakt. Nu äro två möjligheter tänkbara. *Antingen* komma sanktionsplikterna att i utförandet stanna vid vissa icke-krigiska handlingar gentemot angriparen. Detta är visserligen osannolikt, vilket framgår av det föregående. Skulle emellertid så ske, hade vårt land ingen väsentlig hjälp därav. *Eller* också komma sanktionerna att i utförandet innebära ett bekrigande av angriparen. Vare sig nu emellertid angriparen, såsom nyss yttrats, lyckats förbereda en motkoalition eller icke, står världskriget för dörren. Även i senare alternativet måste detta, att en *stormakt* skall allmänt bekrigas, innefatta en sådan eventualitet. Och inför hotet därav råka de sanktionspliktiga makterna i läget att nödgas avgöra frågan ur synpunkten av sina egna livsintressen, vilka nu stå på spel. Att i sådana fall en stat icke känner sig bunden av några »folkrättsliga» förpliktelser eller att den i vart fall är kompetent att bortförklara dem, det ådagalägges av världskriget och krigshistorien överhuvud. Det framgår också av den utredning, som här givits av »folkrättens» karaktär. Skulle därför verkligen sanktionspliktiga makter militäriskt rycka fram till vår undsättning emot angreppet på oss, då betydde detta, att de funnit situationen sådan, att det trots det inbrytande världskriget bäst överensstämde med deras egna intressen att ställa sig på vår sida. Med andra ord, ställningen är densamma, som om inga sanktionsplikter förelåge.

Sanktionssystemet fungerar synnerligen väl — på papperet. Det fungerar utmärkt även i praktiken, men *endast* såvitt det hotar *småstater*, vilka råkat i en *utanför stormakternas intressesfär* liggande konflikt. Man borde lära sig förstå detta och begränsa sin optimism härtill. För befohgenheten i denna anmärkning behöver jag endast hänvisa till den omåttlighet i tilliten till förbundets kraft, som framträdde i den här förut (ovan s. 52 ff.) kritiserade, av förbundssekretariatet självt gjorda jämförelsen mellan konflikten före världskriget och den grekisk-bulgariska konflikten

1925. Så snart en stormakt är fast besluten att skrida till aktion, då rubbas ofelbart förutsättningarna för hela förbundsorganisationen. Förbundsrådet i en *sådan* situation och förbundsrådet i en enkel grekisk-bulgarisk konflikt är helt enkelt till kvaliteten skilda institutioner — fastän detta icke står skrivet i förbundsakten.

Slutbemärkning.

Den föregående framställningen skulle fullkomligt missförstås, om däri inlades ett avståndstagande från tanken att genom ett nationernas förbund söka motarbeta krigsorsaker och befrämja fredsmöjligheterna i världen. Som jag redan tillåtit mig nämna, är det icke otänkbart, att ett i tid inrättat folkförbund skulle ha kunnat förebygga världskriget.¹ Folkförbundets fredsgagnande betydelse beror dock helt och hållet på de principer, som äro bestämmande för förbundets politik. Det nuvarande folkförbundet faller under kritik med hänsyn till tvenne dess fundamentala principer. Det måste söka arbeta sig bort ifrån en av sina utgångspunkter, nämligen att den fortsatta fredspolitikens skall vara ovillkorligt bunden vid det läge, som tillskapades genom världskriget. Särskilt är det nödvändigt, att initiativ från annan sida än Tyskland tages till förhandlingar i syfte att undanröja det tillstånd, som efter vad jag förut påpekat, måste utgöra en stark källa till oro för den europeiska freden. Det närmare härom faller utanför denna framställning. Vidare är det nödvändigt, att man överger principen om en allmän sanktionsplikt för förbundets medlemmar. Detta är en frontförändring, som, i olikhet med den föregående, Sverige omedelbart torde kunna inrikta sig på att åstadkomma. Dessa sanktioner skola ju, det är otvivelaktigt, ha sin förebild i de rättsliga reaktioner, särskilt straffet, som tillhöra det inomstatliga rättmaskineriet. Vad som utmärker straffet är emellertid, att det i det stora hela sett verkar med sådan precision, att man kan säga, att det praktiskt taget innefattar en opartisk tillämpning av en objektivt bestämd ordning. Ja, i det allmänna medvetandet framstår straffpåföljden såsom nära nog med naturlags nödvändighet förbunden med de bestraffade handlingssätten. Av vad jag utvecklat angående folkrätten, jämförd med den inomstatliga rätten, följer, att denna tro på krigssanktionerna såsom på något sätt analog med rättsreaktionerna inom en kulturstat är falsk. Krigssanktionerna äro alls icke att förlikna vid några rättsreaktioner. De påminna då hellre om den terror, som hos vilda, ytterst primitiva folkslag utövas genom, ur vår synpunkt, rent godtyckliga skräckinjagande handlingar. Men ett sådant »straff» hos vildarna är dock i visst avseende mindre oförnuftigt än krigssanktionerna, ty i förra fallet blir det dock så tillvida ett »straff» och icke blott det rena slagsmålet, som den »straffande» förskaffat sig den

¹ Se ovan s. 54 noten.

nödiga övermakten för att genomföra exekutionen. I viss överensstämmelse därmed kan också sägas, att krigssanktionerna, såvitt stormakterna därigenom hålla småstaterna i schack, äro nyttiga, i det att de kunna förhindra sådana isolerade krig som t. ex. mellan Grekland och Bulgarien. Därför kan det starkt ifrågasättas, huruvida icke *stormakterna* även i fortsättningen borde efter vissa principer åtaga sig sanktionsplikter. Också den frågan lämnas emellertid därhän i denna framställning. Men vad som måste orubbligt stå fast, det är, att *småstaternas* sanktionsplikter icke kunna annat än lända dem själva till den allra största fara.

För småstaterna är det av vikt, att de utan några som helst sanktionsåtaganden kunna få vara med i nationernas förbund och åtnjuta det skydd, som ett regelbundet (skilje)doms- eller förlikningsförfarande (med eller utan för vissa fall åtagna sanktioner från *stormakternas* sida) kan erbjuda. Att om möjligt alla världens nationer överenskomma att låta varje allvarligare konflikt hänskjutas till internationell förhandlingsprocedur är naturligtvis av betydelse och i varje fall det enda, som för närvarande överhuvud taget i verkligt fredsgagnande syfte kan åstadkommas. Det allmänna moraliska trycket på en stat att fullgöra en sådan överenskommelse blir alltid en press av större eller mindre styrka, som motverkar överenskommelsens brytande. Den moraliska betydelsen av att icke åsidosätta »folkrättsliga förpliktelser» erhöi åtskilliga bekräftelser under världskriget. Hade Tyskland icke brutit fördraget angående Belgiens neutralitet, hade dess ställning i världen efter kriget blivit en helt annan. Häri ligger givetvis ingen motsägelse till vad jag förut hävdad. Jag har aldrig bestritt de moraliska eller rättsliga föreställningarnas betydelse på det internationella området. Tvärtom har jag sökt visa, att de verka på både gott och ont. Men jag har hävdad, att de i förra avseendet intet äro att *bygga* på, särskilt icke när hos *makthavande* stater varandra *motsatta* intressen komma med i spelet. Fördragsbrottet angående Belgien är ånyo ett utmärkt exempel. Genom detsamma utmanade Tyskland visserligen övermakten emot sig. Men å andra sidan begicks det därför, att det enligt Tysklands kalkyler var den nödvändiga förutsättningen för att förekomma övermakten genom en snabb seger. Och hade tyskarna segrat, då hade detta fördragsbrott icke längre legat dem i fatet, hur starkt brott det än innefattade emot den »internationella moralen och fördragens helighet». Alltså: en sak är att rättsschimären och därmed förbundna moraliska föreställningar utnyttjas, så långt det är möjligt, för fredsgagnande syften. Men att inbilla sig att ett fördrag mellan förbundets medlemmar alstrade plikter, vilkas fullgörande kunde i någon slags rättslig mening framtvingas genom allmänna sanktioner, det är att *fresta rättsschimären utöver bristningspunkten*, det är att göra den sista villan värre än den första. Sanktionsåtagandena måste begränsas till de situationer, då *endast* småstatsintressen råkat i konflikt med varandra. Men i dylika situationer äro

övriga småstaters sanktioner fullkomligt överflödiga. *Allmänna* sanktionsplikter gentemot en *stormakt* åter betyda Ragnarök. Det särskilda skydd mot varandra, som för stormakterna utöver ett allmänt fredligt internationellt förfarande i vår tid kan ifrågakomma, torde lämpligast tillgodoses genom särskilda fördrag, uppgjorda så mycket som möjligt i överensstämmelse med ett fredligt folkförbunds anda.

Tag bort från förbundsakten eller begränsa i densamma på antytt sätt sanktionerna; inpassa i förbundsakten Kelloggpaktens 1 och 2 artiklar; behåll däri föreskriften att hänskjuta alla »rättsliga» konflikter, som parterna icke finna sig i godo kunna lösa, till (skilje)domsförfarande; samt inför i akten beträffande övriga för parterna själva olösliga konflikter ett »bindande» förlikningsförfarande! En sådan förbundsakt torde giva det mesta för freden, som överhuvud i ett sådant fördrag är möjligt att åstadkomma. Väl kan den icke giva vad en viss kategori fredsvänner tro kunna åstadkommas genom nationernas förbund. Men denna tro är den rena utopien. Går man utöver en överenskommelse på basis av nyss antydda allmänna linjer, så arbetar man direkt på explosionen; man frammanar världskatastrofen.

Det är i synnerhet två misstag, som pläga begås vid bedömandet av Kelloggpakten. Det ena framträder i det gängse talet, att densamma »egentligen endast» har psykologisk betydelse. Visst har den blott psykologisk betydelse för freden. Men detta är den enda betydelse, som i detta ämne överhuvud kan komma i fråga! Sanktionshotet har naturligtvis också blott psykologisk betydelse. Det gäller just att få så starka psykologiska faktorer emot kriget som möjligt. Och därvid har man att beakta, att det *moraliska tryck*, som alstras av föreställningen om den rättsliga bundenheten av en sådan överenskommelse, till en viss grad, såsom historien lär oss, verkar hämmande på fientligheter mellan folken, under det att sanktionshotets fredsgagnande betydelse, såvitt stormakterna icke vid tillfället äro eniga, många gånger om uppväges av dess fredsfarlighet, i det att detsamma till sist frammanar världskatastrofen.

Det andra misstaget angående Kelloggpakten ligger däri, att man ävlas att inarbeta dess tanke i den nuvarande *sanktionsbetonade* förbundsakten. Man förbiser därvid, att denna senare bryskt svär emot hela Kelloggpaktens intensiva fredsidé, som kan uttryckas så: *fred till varje pris* och återigen *till varje pris!* Att förfuska denna idé till: *fred eller världsbrand!*, det är icke en förfuskning; det är att *döda* fredsidéen.

På grund av det anförda och med hänsyn till vissa omständigheter, som det skulle ha fört för långt att här utveckla, tillåter jag mig formulera min hemställan sålunda,

att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om verkställande av en allsidig utredning av frågan, under vilka förutsättningar Sveriges regering borde göra en framställning hos nationernas förbund om sådan ändring i förbundsakten, att vårt land — med i övrigt bibehållen ställning såsom medlem av förbundet — befriades från alla s. k. sanktionsplikter, vilka kunde leda till landets indragande i krigiska förvecklingar, åtminstone under den följd av år, som *dels* ännu icke de nationella rustningarna nedbragts till det minimum, som kan vara erforderligt för världsfredens uppehållande, och *dels* ännu icke en ny tidsanda, möjliggörande världsfredens uppehållande på dylikt sätt, hunnit bemäktiga sig människorna.

Stockholm den 19 januari 1931.

V. Lundstedt.